

Kunskapsluckor och utvecklingsbehov -
Om barns behov av föräldra- och vuxenstöd när de
drabbas av rasism eller utsätter andra för det

Innehåll

Introduktion	4
Genomförande av uppdraget	4
Begreppet rasism	5
Forskningsöversikt	6
Olika kategorier av barn	7
Barn från etniska och religiösa minoriteter	8
Rasism och barns hälsa	8
Skola och förskola	10
Platsens betydelse	12
Utsatthet för våld	13
Digitala medier, offentliga rum,	13
Adopterade barn	14
Barn från nationella minoriteter i Sverige	16
Barn som själva ger uttryck för rasism	16
Föräldrarnas betydelse	17
Kategorier av föräldrar som drabbas av rasism	17
Föräldrar som tillhör den vita majoriteten	18
Föräldrar med en rasistisk övertygelse	19
Vad säger experterna om barns utsatthet för rasism i Sverige idag?	20
Barn drabbas tidigt av rasism	21
Barns strategier för att hantera rasism	22
Vilket typ av förebyggande föräldrar och vuxenstöd behöver barn?	23
Vilket föräldrar och vuxenstöd behöver barn när de berättar att de utsatts för rasism?	25
Vilka behov har föräldrar och andra vuxna för att kunna ge stöd till barn som utsätts för rasism? ..	26
Vilka förutsättningar finns för olika kategorier av föräldrar att ge sina barn stöd i relation till utsatthet för rasism?	28
Vilka andra vuxna än föräldrar kan vara ett stöd för barn som drabbas av rasism?	30
Föräldrar och vuxenstöd för barn som utsätter andra barn för rasism	31
Att nå och engagera föräldrar	32
Skolan, en central plats	33
Skolans samverkan med föräldrar	34
Skolans arbete mot rasism	34
Vilka kunskapsluckor identifierar experterna när det gäller föräldra- och vuxenstöd i relation till barns utsatthet för rasism?	36

Kunskapsluckor och utvecklingsspår	38
Vad vet vi om hur föräldrar kan ge stöd?	39
Kunskapsluckor	39
Utvecklingsbehov och rekommendationer	40
Utveckling av pedagogiskt stödmaterial	41
Innehåll i stödmaterial	41
Skapa arkiv av befintliga pedagogiska verktyg.....	42
Lista på pedagogiskt material som kan användas som stöd	42
Handböcker för ungdomar som drabbas av rasism:	42
Böcker om rasism för barn	43
Böcker för äldre barn.....	43
Stödmaterial från andra organisationer:	43

Introduktion

Med denna rapport redovisar Mångkulturellt centrum (MKC) uppdraget ”att lyfta kunskapsluckor och utvecklingsbehov utifrån barns och ungas behov av föräldra- och vuxenstöd” som gavs till centret av Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) under september 2022. Detta uppdrag är en del av regeringsuppdraget *Stöd- och informationsmaterial om att samtala med barn om rasism m.m.* som ingick i det regleringsbrevet som MFoF fick av regeringen för budgetåret 2022.

Efter att ha tagit del av MFoF:s offertförfrågan utarbetade MKC följande vägledande frågeställningar för det som skulle besvaras med kunskapsuppdraget:

- Vad säger senare års forskning om barns erfarenheter av rasism i det svenska samhället och om det stöd de kan få av närstående vuxna? Vilka områden är inte beforskade i detta fält?
- Vilka behov av föräldra- och vuxenstöd identifierar personer som arbetar med barn som utsätts för rasism, eller som utsätter andra för rasism? Vilka kunskapsluckor identifieras av desamma?
- Vilka behov identifieras av föräldrar till barn som utsätts för rasism? Vilka kunskapsluckor identifieras av desamma?

Dessa frågor besvaras i denna rapport genom a) en kartläggning av nyare forskning samt nyare relevanta rapporter och pedagogiskt material, samt b) intervjuer med 13 experter som genom sitt arbete skaffat sig stor kunskap om frågor kopplade till barns utsatthet för rasism och det föräldra- och vuxenstöd dessa barn behöver.

Genomförande av uppdraget

Efter att MKC:s offertförfrågan godkänts av MFoF och avtal skrivits mellan parterna under september 2022 satte MKC:s forskare René León Rosales och forskningsassistenten Anja Norell igång arbetet med rapporten. Ett första steg blev att be MKC:s bibliotekarier Mattias Beruk Järvi och Fanny Wendt Höjer att göra en litteratursökning av för detta uppdrag relevanta forskningsstudier. Instruktionerna var att enbart söka efter kollegialt granskade forskningsstudier, på svenska och på engelska. Sökningen av relevanta texter begränsades till åren 2010-2022. Sökningen av texter på engelska begränsades till åren 2017-2022. Anledningen till att sökningen av relevant litteratur begränsades i tid på detta sätt var för att göra det möjligt för rapportförfattarna att hinna gå igenom de identifierade forskningsstudier inom uppdragets ekonomiska och tidsliga ramar, givet att inläsningen av artiklarna skulle ske under oktober och början på november. Sökningen av artiklar och forskningsstudier skrivna på svenska skedde genom olika kombinationer av orden rasism, barn, föräldrar, adoption, etnisk diskriminering, behov, stöd och metod. Sökningen efter engelskspråkiga texter skedde på liknande vis genom olika kombinationer av orden racism, children, parents, adoption, ethnic discrimination, needs, support and method.

Genom dessa sökningar identifierades 46 forskningsstudier skrivna på svenska, och 51 på engelska. Det är dessa artiklar som forskningsöversikten i denna rapport bygger på, kompletterat med forskningsstudier som rapportförfattarna kände till sedan tidigare.

Som ett komplement till forskningsöversikten valde MKC att intervjua personer som i sitt arbete eller genom eget engagemang på olika sätt arbetat med frågor kopplade till barn och rasism under många år. Dessa personer benämns experter i denna rapport, för att understryka det faktum att de blivit utvalda på grund av sin stora kunskap i för studien relevanta kunskapsområden. Sammanlagt 13 experter blev intervjuade under framförallt oktober 2022, med en intervju genomförd redan i slutet på september. Experterna fick svara på samma frågor, som fördjupade sig bland annat i deras kunskap om vilka behov av föräldra- och vuxenstöd barn som utsätts av rasism har, vilka behov av föräldra- och vuxenstöd barn som utsätter andra för rasism kan ha, hur detta kan skilja sig mellan olika kategorier av barn och föräldrar, vika andra vuxna de kunde identifiera som viktiga för barn i dessa frågor, vilka pedagogiska medel som finns att tillgå när det gäller att ge stöd till barn i dessa frågor.

Samtliga intervjuer är cirka en timme långa. De transkriberades löpande. Experternas svar har därefter analyserats och tematiserats utifrån de formulerade frågeställningar.

Resultat från forskningsöversikten och expertintervjuerna vävs samman i slutdiskussionen, där frågeställningarna besvaras. Där listas också upp identifierade kunskapsluckor och utvecklingsbehov när det gäller barns och ungas behov av föräldra- och vuxenstöd i händelse av rasism.

Begreppet rasism

Att arbete med en rapport om vilka behov av föräldrar- och vuxenstöd kan ha när de drabbas av rasism, eller utsätter andra för det, kräver en viss teoretisk förståelse av vad rasism är. Denna rapport utgår från en förståelse av rasism som en strukturerande kraft i samhället som verkar både genom materierall och immateriella processer i samhället och som resulterar i en ”människosortering och ojämlik resursfördelning som skapar det essentialiserande ”folk” som sägs höra hemma på ett visst territorium och vars välbefinnande värnas genom att utesluta eller underordna andra slags människor, och som naturaliserar och övervakar den maktordning, de sociala relationer, identiteter och resursflöden som teknologin skapat.” (Gardell 2022, s. 27).

Den förståelse av rasism som denna rapport utgår ifrån ser då inte rasism som ett fenomen som kan begränsas till interpersonella relationer, till exempel mellan olika kategorier av barn, eller avsiktliga handlingar, utan ser rasism dessutom som en strukturerande kraft i samhället som speglar en global historia och en global maktordning. Därav kommer de forskningsstudier som presenteras i denna rapport också ta upp den strukturella rasismens konsekvenser för barn.

Utifrån samma definition av rasism ses också det som kallas för etnisk diskriminering, det vill säga en negativ särbehandling som leder till att en kategori människor behandlas sämre på en grund av etnisk tillhörighet, som ett av de uttryck varigenom rasism verkar, normaliseras och upprätthålls i samhället.

Forskningsöversikt

Då etnicitet, ras som social konstruktion och rasism är strukturerande dimensioner av våra liv och våra samhällen, till exempel när det gäller rådande normer om vilka som ”hör hemma” i landet och vilka som inte lika självklart gör det, så är det också sociala dimensioner som kommer att återfinnas i de kulturella och sociala normer som barn kommer i kontakt med under sin uppväxt. På liknande sätt som normer kring kön är normer kopplade till etnicitet och ras som social konstruktion en del av barns levda sociala verklighet, av deras upplevelser och därmed deras inlärd kulturella meningsskapande. Då normer kring etnicitet och ras är strukturerande för de sociala sammanhang som barn växer upp i, är dessa normer också med att forma barns identitetsformering (Lange & Westin 1981, Karras et al. 2021). Då de tidigare åren är särskilt formativa för barns utveckling framstår det som extraviktigt att utveckla antirasistiskt stödmaterial för föräldrar och andra vuxna kan använda med yngre barn (Shonkoff et al. 2022, s. 126). Här torde material som stärker föräldrar och andra vuxnas möjlighet att ge stöd till barn vara strategiskt viktigt att utveckla och tillgängliggöra för olika kategorier av föräldrar

Föräldrar och andra viktiga vuxna är centrala för hur barn socialiseras in i normer gällande etnicitet och ras, även om andra barn och populärkultur också kan spela roll. Detta utgör ett forskningsfält som i USA benämns *Ethnic-racial socialization*, det vill forskning om barns etnorasiala insocialisering (Ruck et al. 2021). I Sverige utgör inte dessa frågor ett forskningsfält i sig, men det finns forskning i många olika discipliner som närmar sig frågorna från olika metodologiska och teoretiska perspektiv. En del av denna forskning handlar om hur barn tidigt kommer i kontakt med rasistiska normer, strukturer och situationer, samt vilken effekt detta har på barnen.

I Sverige har olika rapporter konstaterat att barn kommer tidigt i kontakt med rasism. En viktig rapport i sammanhanget är Rädda Barnens *Det måste vara någonting* (Motsieloa 2003), som utgör en av de första intervjubaserade rapporter där barn erfarenheter av rasism i vardagen synliggörs och problematiseras, bortanför möten med organiserade nazister, med på den tiden nya begrepp såsom vardagsrasism och rasifiering. I rapporten framgår hur dessa begrepp inte var okontroversiella att bruka vid den tiden. Rapporten synliggör hur rasism inte är för de intervjuade ungdomar något exceptionellt, utan ett inslag som ständigt återkommer i deras vardag nära andra bemöter dem utifrån en bedömning av deras kroppar och språk, i butiker och kollektivtrafik, i relationen till skolan och poliser. Ett återkommande problem som barnen lyfter fram redan i denna rapport var bristen på förståelse bland vuxna i deras närhet för deras utsatthet för rasism. Deras erfarenheter bagatelliserades och förminskades ofta av de vuxna de hade omkring sig (Motsieloa 2003, s. 39).

En av de viktigare rapporter som släppts under senare år är Barnombudsmannens rapport *Om barns och ungas utsatthet för rasism* (BO 2021). Denna rapport togs fram av myndigheten på uppdrag av regeringen för att ”ge en samlad bild av rasism mot barn och unga; hur den tar sig uttryck, i vilka sammanhang den förekommer, och hur barns och ungas livsvillkor påverkas av rasism”, samt att ge ”en översyn av metoder och arbetssätt för hur barns och ungas utsatthet för rasism kan motverkas och förhindras” (BO 2021, s.4). Rapporten innehåller en genomgång av befintlig relevant statistik från statliga myndigheter, en kartläggning av befintlig forskning om barns erfarenheter av rasism samt metoder som används för att motverka det på olika nivåer, från individnivå till statlig nivå. Det är som är i fokus är framför allt dock myndigheters arbete mot rasism, och hur detta kan systematiseras, och inte föräldrarnas betydelse i detta.

I denna rapport intervjuas också över 70 barn. Dessa intervjuer, tillsammans med tidigare forskning i ämnet, visar att rasismen är en del av barns vardag från tidig ålder och att de kan bli utsatta för rasism av både vuxna och andra barn. Det kan handla om osynliggörande, misstänkliggörande samt utsatthet för verbalt och fysiskt våld.

I rapporten framkommer att de tre vanligaste arenor där barn utsätts för rasism är skolan, sociala medier och offentliga platser som kollektivtrafik (BO 2021, s. 5). Särskilt i skolan kan en rasistisk jargong vara normaliserat. Rapporten pekar vidare mot att barn som upplever rasism ofta befinner sig i ”multiutsatt” position, där rasism är en av de förtrycksformer de blir utsatta för, och efterfrågar därför en intersektionell tänk i arbetet mot barns utsatthet för rasism.

Rapporten trycker också på vikten att inte se barnen som utsätts för rasism som en homogen grupp, en problematisk homogenisering som forskning själv kan bidra till. Rapporten konstaterar även att det saknas djupare kunskap om rasism bland myndigheter och vuxna som jobbar med barn, samt att det finns många luckor i tidigare forskning, bland annat när det gäller forskning om rasism mot nationella minoriteter och om rasism mot asiater (BO 2021, s. 66). Detta pekar mot behovet av mer forskning hur rasism drabbar specifika kategorier av barn, av att systematisera arbetet inom berörda institutioner, till skillnad från till exempel punktinsatser i form av temadagar, samt av en genomgripande kunskapshöjande insatser riktade till myndighetsanställda och vuxna som arbetar med barn, samt till professionsutbildningar. Av särskild relevans för föreliggande rapport är att BO:s rapport konstaterar att det finns behov av att prata om rättigheter och rasism med barn från tidig ålder, då barn drabbas av rasism från tidig ålder, något som sin tur förutsätter ledning och stöd till de aktörer som ska ta de samtalen samt tillgång till en bred verktygslåda med pedagogiska verktyg som kan användas i detta arbete. (BO 2021, s. 6).

Olika kategorier av barn

Som det påpekas i Barnombudsmannens rapport *Om barns och ungas utsatthet för rasism* från 2021 är barn som drabbas av rasism ingen enhetlig kategori. Olika kategorier av barn drabbas av olika former av rasism. Antisvart rasism, eller afrofobi, kan kvalitativt skilja sig från den rasism som drabbar muslimska barn, islamofobi, eller judiska barn, antisemitism. Det kan också handla om att strukturell rasism drabbar framför allt barn som befinner sig i socioekonomiskt underordnade positioner i samhället, till skillnad från så kallad vardagsrasism, som sker genom vardagliga praktiker i barns vardag och som drabbar även barn i mer privilegierade sammanhang.

I denna forskningsöversikt har vi därför valt att differentiera mellan olika barnkategorier. De ekonomiska och tidsliga ramar för uppdraget har dock inte gjort det möjligt att kunna fördjupa oss i varje barnkategori som drabbas av olika slags rasism för sig. Det som redovisas i det följande en strukturering av resultat från tidigare forskning som dock differentierar mellan olika kategorier av barn som är av relevans för uppdraget. Den första kategorin heter Barn från etniska och religiösa minoriteter. Det är just positionen som minoritet som är det gemensamma här, samt hur detta är kopplat till uttryck för rasism som kan vara gemensamma oberoende av bakgrund, såsom utsatthet för strukturell och vardagsrasism, samt det faktum att samhällsinstitutioner ofta verkar exkluderande mot barn i denna kategori. Vi identifierar två stora teman i forskningsgenomgången om denna barnkategoris utsatthet för rasism: skolan som en central arena där barn kommer i kontakt med rasism, samt den forskning som sätter fokus på hur rasism drabbar utsatta barns hälsa negativt.

Vi kommer därefter att redovisa för forskning som handlar om situationen för internationellt adopterade barn. I vår översikt framstår det som en kategori som det finns gott om forskning i jämförelse med andra. Det är en också en mycket intressant kategori barn för en studie om rasism, då barnen i dessa familjer hamnar ofta i situationer där den rasism de utsätts för är svår för föräldrarna att själva relatera till. Därefter kommer två mindre avsnitt att redovisas. Det första handlar om forskning som uppmärksammar situationen för barn ur etniska minoriteter i Sverige. Det andra kommer att redovisa forskning om barn som själva utövar rasism mot andra.

Efter genomgång av den forskning som fördjupar sig i barnens utsatthet för rasism, kommer forskning som har fokus på föräldrarnas roll att presenteras. I detta avsnitt skiljer vi mellan föräldrar som själva drabbas av rasism och föräldrar som tillhör en vit majoritet.

Som tidigare påpekat så är genomgången av tidigare forskning som här presenterat begränsad på grund av uppdragets ramar. Med mer tid hade till exempel en mer differentierad redovisning av olika barnkategoriers utsatthet för rasism kunnat utvecklas. Vi tror dock att många av de teman vi har identifierat i genomgången av de utvalda forskningsstudier är ändå av relevans för en förståelse av den rasism som kan drabba de kategorier av barn som vi inte fördjupat oss i, och fungerar som ett bra underlag för kunskapsluckor och identifiering av utvecklingsbehov när det gäller barns behov av föräldra- och vuxen stöd när det utsätts för rasism.

Efter forskningsöversikten presenteras resultatet från intervjuerna med experter som genomförts som underlag för denna rapport. I slutdiskussionen vävs resultatet från forskningsöversikten och intervjuerna ihop.

Barn från etniska och religiösa minoriteter

Återkommande undersökningar genom åren har också synliggjort hur kategorin barn med utländsk bakgrund, och barn från specifika minoriteter som till exempel afrosvenska barn och barn med muslimsk bakgrund rapporterar högre utsatthet för rasism och etnisk diskriminering än andra barnkategorier, samt högre oro för att utsättas för trakasserier. Ett exempel kan vara statistiska undersökningar från Skolverket som visar att elever med utländsk bakgrund uppger att de blir anklagade för saker de inte gjort eller inte rått för (2 av 10) i högre utsträckning än elever med svensk bakgrund (drygt 1 av 10) och att det är vanligare för elever med utländsk bakgrund att uppleva sig mobbad (Skolverket 2016), samt att elever med utländsk bakgrund i mindre utsträckning än elever med svenska bakgrund upplever att deras lärare sätter rättvisa betyg samt att de i mindre utsträckning än elever med svensk bakgrund känner sig trygga i skolan (Skolverket 2019). Den statistiska kategorin barn med utländsk bakgrund framstår som en kategori barn som drabbas i högre utsträckning än andra av mikroaggressioner som med tiden kan vara skadliga fysiskt och psykiskt, så kallad minoritetsstress (Rosenlundh et al. 2021). Denna bild bekräftas av de genomgångna studier som ingår i denna forskningsöversikt. Ett stort forskningsfält när det gäller barns utsatthet för rasism handlar om hur det har negativa konsekvenser för barns hälsa.

Rasism och barns hälsa

Tidigare forskning visar att en central effekt av strukturell rasism är *ojämlikhet i hälsa* mellan majoritet och olika rasifierade/etniska minoriteter i samhället. Det finns en rad anledningar till detta. Det kan handla om att tillgång till vård brukar vara av sämre kvalitet i de områden där det finns en överrepresentation av personer ur etniska och rasifierade minoriteter; att den vård som erbjuds där inte alltid är anpassad till dessa kategorier samt att personalens bemötande kan präglas av förutfattade, stereotypiska uppfattningar (Liljenquist & Coker 2021).

Internationella forskningsöversikter visar att barn, liksom vuxna, drabbas negativt av den *ackumulerade* bördan som återkommande utsatthet för rasism kan innebära, då varje sådan situation är kopplad till stressfaktorer som på sikt påverkar både fysisk och psykisk hälsa negativt. För barn med migrantbakgrund kan erfarenheter av diskriminering, mikroaggressioner och vardagsrasism påverka negativt deras sociala relationer, psykiska hälsa och allmänna utveckling, något som till exempel kan ta sig uttryck i sämre självkänsla och välbefinnande (Metzner et al., 2022). Ett exempel på detta kan i en svensk kontext vara de misstankar om storskalig illegal könsstympning bland flickor med bakgrund i Afrika som lett till att föräldrar och barn med denna bakgrund blivit utsatta för polisförhör, frihetsberövanden och barnskyddsinsatser, utan att det funnits belägg för fenomenets omfattning. Flickor med denna bakgrund har, på ofta väldigt lösa misstanksgrunder, blivit utsatta för kränkande

undersökningar som riskerar att skada deras självkänsla och tillit till samhälleliga institutioner (Johnsdotter 2019).

Forskningsöversikter om läget för migrantbarn i USA visar vidare hur denna kategori barns hälsa påverkas negativt av stressande faktorer bland annat relaterade till rådande hårdnande migrationspolitisk och -retorik, segregation, ojämlik tillgång till vård och skola, av vårdinrättningar och skolor som inte utvecklat kompetens att ta hand om eventuella migrationsrelaterade trauman samt av språkrelaterade kommunikationssvårigheter. Den sammanlagda effekten av dessa faktorer kan beskrivas som en form av strukturell rasism, det vill säga uttryck för ett samhällssystem som *systematiskt* diskriminerar och försämrar livsvillkoren för kategorier av människor med bestämda etniska bakgrunder (Shonkoff et al. 21, Ayalew et al. 2021). Kvantitativa forskningstudier visar afroamerikanska barn är överrepresenterade i självmordsstatistiken i USA, något som sätts i samband med att de också i högre utsträckning än andra barnkategorier utsätts för rasism (Argabright et al. 2021)

Även i ett svenskt sammanhang har forskning påvisat ojämlikhet i hälsa mellan majoritetsbefolkningen och olika etniska och rasifierade minoriteter, också för barn och ungdomar ur dessa kategorier. En nyligen genomförd studie med över 570 ungdomar mellan 15-29 år som kategoriserades såsom tillhörande majoriteten, etniska minoriteter eller som "mixade" (baserad på att ungdomar självidentifierade sig tillhöra både en etnisk minoritet och majoriteten i Sverige) kunde konstatera att ungdomar som självidentifierade sig tillhörande en minoritet och de mixade ungdomar rapporterade högre utsatthet för diskriminering, att den vanligaste formen av rapporterad diskriminering bland majoritetsungdomar var könsdiskriminering medan etnisk diskriminering var den vanligaste rapporterad diskrimineringsformen i de övriga kategorier samt att det fanns en klar koppling mellan sämre psykologisk välmående och rapporterad diskriminering, vilket då särskilt drabbade ungdomar med minoritetsbakgrund på grund av högre inrapporterad grad av utsatthet för diskriminering (Gyberg et al. 2021).

Även om forskningsöversikter visar på att uppfattad diskriminering kan kopplas till sämre psykologiskt välmående hos minoriteter, så kan också det faktum att uttryck för diskriminering uppfattas och därmed identifieras också vara utgångspunkten för utvecklandet av motstrategier hos minoriteter, med syfte att lära sig hantera diskrimineringsituationerna och även motverka mekanismer där förtrycket "internaliseras", det vill säga att diskriminering förstås som kopplat till egna brister (Schmitt et al. 2014). Detta pekar mot att kunskap om diskriminering och rasism är centralt för att kunna hitta strategier för att hantera det och minimera dessa negativa effekter på psykiskt välmående hos minoriteter.

Tidigare forskning visar att vårdinrättningar behöver anpassa verksamheten så att den vård som erbjuds minoriteter som utsätts för rasism i samhället inte blir till ännu en arena där rasism sker. Då den strukturell rasismens sammanvävning med socioekonomisk ojämlikhet ofta har en platskaraktär, på så sätt att de mest socioekonomiskt utsatta områden domineras ofta av personer med utländsk bakgrund, finns det ett påtagligt behov av att dels stärka närvaron av vårdinstitutioner i dessa områden, samt stärka deras möjligheter att bemöta de boende på bästa sätt, t ex genom att säkra förankringen i de lokala sociala gemenskapers behov och förutsättningar, säkra ledarskapets engagemang i frågor om mångfald och antidiskriminering och säkra nödvändig kulturell och språklig kompetens och mångfald inom personalen (Liljenquist et al. 2021, Lucente et al. 2021). Tidigare forskning från USA har dokumenterat de positiva effekter som så kallade Parents Mentor Programs kan ha inom vården, där föräldrar från grupper som drabbas av rasism i samhället och som själva tidigare haft kontakt med barnavård och andra vårdinstitutioner själva leder satsningar riktade mot andra föräldrar med samma bakgrunder. Detta har visat sig kunna ge föräldrar som ofta drabbas av rasism stöd i kontakt med vårdinstitutioner och barnavård och därmed agerat som en skyddsfaktor för minoritetsföräldrar (Soffer-Elnekave et al. 2020).

Skola och förskola

Skolan är en arena som sticker negativt ut när det gäller barns rapportering av utsatthet för eller bevitnande av rasistiska incidenter (se t ex Rosenlundh et al. 2021). Den är en arena som i Sverige framstår som av de mest beforskade när det gäller studier om hur barn drabbas av rasismens olika uttryck. Systematiska forskningsöversikter har under senare år kartlagt både kvantitativa och kvalitativa forskningsstudier som ur olika teoretiska perspektiv undersökt de uttryck för rasism och etnisk diskriminering som präglar det svenska utbildningssystemet (Behtoui et al 2019, von Brömssen 2021). Även internationella forskningsöversikter visar att skolan är en av de institutioner där barn kommer tidigt i kontakt med olika uttryck för rasism, och där erfarenheter av diskriminering och rasism kan påverka negativt barns sociala relationer och psykiska hälsa (Metzner et al., 2022).

I de svenska översikter framgår det bland annat att studier som mer explicit undersöker hur uttryck för rasism förekommer i skolan är relativt nya i ett svenskt sammanhang, då det först under sent 90-tal som det började genomföras mer systematiska studier av rasism i skolan. Detta trots att skolan har i Sverige sedan länge varit en central institution när det gäller både processer av marginalisering av barn från nationella minoriteter, såsom fallet med romer, och tvångsassimilering, såsom t ex fallet med t ex samer i Sverige (se till exempel Huss 2001; Lindgren 2002; Rodell Olgaç 2006; se även von Brömssen och Rodell Olgaç, 2010 för diskussion om religiösa minoriteter). Forskning om rasism och etnisk diskriminering inom utbildningsväsendet i Sverige har under de senaste 20 åren både breddats och fördjupats, för att numera utgöra ett mångvetenskapligt forskningsfält.

På en mer strukturell plan har forskningsstudier och forskningsöversikter visat att de stora reformer som i grunden förändrat det svenska skolsystemet sedan 1990-talet, nämligen kommunaliseringsreformen, friskolereformen och valfrihetsreformen, som också inneburit introduktionerna av marknadsekonomiska inslag i utbildningsväsendet, också bidragit till en större skolsegregation avseende resultat och elevsammansättning, samt minskad likvärdighet. Detta är en utveckling som har varit speciellt negativ för skolor som befinner i multietniska, så kallade socioekonomiskt utsatta områden, de vill säga skolor där en majoritet av eleverna ofta barn med utländsk bakgrund (se t ex Bunar 2001, Beach 2017, Allelin 2019).

Analyser av läroplaner över tid har synliggjort hur dessa styrdokument, trots ambitionen att stärka en inkluderande och likvärdig skola för alla elever, i centrala delar utgår ifrån ett eurocentriskt och monokulturellt perspektiv som reproducerar och normaliserar ett *Vi och Dom*-tänkande samt andrafierar vissa kategorier av elever (se till ex. Bringlöv, 1996; Hörnqvist och Lundgren, 1999; Hedin och Lahdenperä, 2000; Lahdenperä, 2001; Tesfahuney, 1999: 2005, Brantefors 2015). Arneback & Quennerstedt (2016) undersöker hur arbetet mot rasism är inskrivet i skolans styrdokument från FN-konventioner ner till de svenska skolor och svenska staten, genom Europeiska unionen, i vad som bildar en *policykedja* av dokument. De finner bland annat det uppstår i denna kedja en förskjutning i hur rasism begripliggörs, där dokumenten på FN-nivå explicit talar om rasism som ett strukturellt fenomen, som alltså också reproduceras genom samhällsliga institutioner som skolan, medan det i Sverige individualiseras och beskrivs som ett problem som kan lokaliseras hos vissa elever. Forskningsstudier genomförda i Sverige har dokumenterat hur uttryck för rasistisk mobbning i skolan tenderar att osynliggöras genom att pedagoger främst förstår dessa som aspekter av interpersonella relationer mellan enskilda ”offer” och ”mobbare”, utan att ta hänsyn till en större samhällelig kontext (Thornberg 2018),

Senare studier har problematiserat en politisk retorik där utbildning och skolan presenterats som botemedlet mot rasism, en retorik som riskerar att osynliggöra hur exkluderande praktiker och rasistiska tankemönster även kan återfinnas i skolor och bland pedagoger som anser sig arbeta för mångfald och mot rasism (León Rosales & Jonsson 2019). Detta kan till exempel äga rum genom praktiker av exotifiering, där vissa barn skapas om de som ska förkroppsliga mångfalden i specifika skolkontexter, vilket för de utpekade barnen kunde kännas att de reducerades till rasifierade stereotyper och därmed begränsande (Pérez-Aronsson 2019).

Analyser av skolans läromedel har bl annat problematiserat de normer som reproducerar i hur de framställer, till exempel muslimer eller svarta, som ofta beskrivs genom stereotyper som har en lång historia i en västerländsk kunskapsproduktion (Ajagàn-Lester, 2000; Granberg och Thelin, 2002; Härenstam, 1993; Kamali 2006; Otterbeck 2004; Palmberg, 1987/2000). En analys av läroböcker i samhällskunskap visar att läroböckerna reproducerar normer om ett svenskt ”vi” som riskerar att exkludera svenska elever med utländsk bakgrund, samt att flera läroböcker inte synliggör de nationellas minoriteternas historia i Sverige, trots att det skulle vara ett obligatoriskt inslag enligt den då rådande läroplanen (Johnsson Harrie 2016).

Studier har visat hur likabehandlingsplaner och åtgärdsprogram som utvecklas av lärare i skolan ofta utgår ifrån en individualiserande syn på diskriminering eller där problemen tolkas utifrån ett etnifierande och individualiserande raster där problemen förläggs till föräldrarnas kultur. Dessa åtgärder har svårt att adressera rasismens strukturella dimensioner och osynliggör förklaringsmodeller som tar hänsyn till skolans organisering eller andra strukturella faktorer (Lahdenperä 1997, Arneback 2012).

Många studier har uppmärksammat de dilemman som kan uppstå i lärares pedagogiska praktiker. Skolpersonal som kan vara engagerade mot den marginalisering och diskriminering som drabbar elever utländsk bakgrund kan själva reproducera en etnocentrisk förståelse av samma elever i undervisningssituationer (Jonsson 2007, 2015; Wiltgren 2014). Lärares intentioner motverkas också av att de måste arbeta inom en institution som ständigt återskapar kategorin ”elever med invandrarbakgrund” som en problematisk kategori. Skolpersonal kan engagera sig i ett pedagogiskt antirasistiskt arbete, som samtidigt osynliggör ojämlika maktrelationer och rasifierade strukturer i samhället (Dahl och Lundgren, 2006, Grüber 2004, 2007, Runfors 2003, 2006). Skolans personal kan också ge uttryck för en förståelse av föräldrar med utländsk bakgrund som utgår ifrån uppfattade kulturella och religiösa skillnader men som inte ser vikten av de ojämlika sociala relationer som villkorar föräldrarnas möte med skolrepresentanter (Bouakaz 2007). Forskning har också visat hur studievägledare i sina praktiker kan utgå ifrån en negativ förståelse av elever med utländsk bakgrund och av deras föräldrar, något som riskerar att påverka synen på möjliga framtida karriärer utifrån egna föreställningar om vad som är ”normala” karriärer för olika elever (Kamali 2005, Sawyer 2006).

Att pedagoger är centrala för den sociala miljön i skola och klassrum, samt för vilka uttryck för rasism och etnisk diskriminering som kan passera där bekräftas av en nyligen genomförd enkätbaserad studie där över ett tusen elever i årskurs 7, från 4 medelstora svenska städer, fick svara på frågor om mobbning och etnisk diskriminering i skolan. Denna studie påvisar bland annat ett positivt samband mellan klassrum där läraren tydligt markerar att kränkande kommentarer om etnisk bakgrund inte är tillåtna i klassrummen med elevers beredskap att intervensera när klasskamrater uttalar sig kränkande samt villigheten att ta upp incidenter där klasskamrater behandlas kränkande med sina lärare (Bayram Özdemir et al. 2022).

Forskning har även fördjupat sig i hur rasism och etnisk diskriminering upplevs av elever med utländsk bakgrund. Det kan handla om elevers upplevelser av otrygghet i skolans vardag eller erfarenheter av diskriminerande kopplade till uttalanden och beteende som lärare och andra elever ger uttryck för i relation till deras etniska bakgrund, hemspråk, föräldrar och religioner. Dessa elevers måste navigera mellan de egna känslor av att vara en del av det svenska samhället och diskurser och

institutionella praktiker som ständigt skapar dem som samhällets *Andra* i skolan (Parszyk 1999, León Rosales 2010, 2014, Moinian 2009). Andra studier visar hur elever utvecklar motståndstrategier för att hantera uttryck för diskriminering och vardagsrasism, och ibland hur de till och med aktivt utmanar dessa uttryck genom tystnad, skratt eller öppen konfrontation (Hällgren 2005, Mulinari och Neergaard, 2010).

I en undersökning baserad på fokusgruppintervjuer visar Lundström hur barn rapporterar utsatthet för olika uttryck av vardagsrasism och mikroaggressioner som de själva kan genomskåda men som framstår som osynliga för skolan pedagoger, då dessa inte agerar mot dessa uttryck för rasism. Barnen i denna studie ger uttryck för avsaknad av stöd och skydd från de vuxna i skola, vilket pekar mot att ett behov av att pedagoger i skolan måste lära sig mer om rasismens olika uttryck för att bättre kunna ge stöd och skydda eleverna (Lundström 2021, se även Rosenlundh et al. 2021)

Det mesta av den forskning som undersöker uttryck för rasism i utbildningsväsendet har fokus på grundskola eller gymnasiet. Ett undantag är en studie i förskolekontext som synliggör hur en problematisk dominerande vithetsnorm redan anammas av 5 åriga barn, och hur det försvårar icke-vita barns möjligheter till att utveckla en positiv självbild. Studien visar dock hur förskolepedagoger tillsammans med barnen medvetet kan arbeta med att störa en problematisk färgblindhet samt en begränsande vithetsnorm i förskolan genom pedagogiska praktiker som öppnar upp för ett identifikationsprocesser hos barn (Schwarz & Lindqvist 2018).

Platsens betydelse

Forskning har tidigare kartlagt att så kallade *adverse childhood experiences*, ett begrepp som kan översättas som negativa barndomsupplevelser, såsom barnmisshandel eller föräldrar som hamnat i drogberoende kan sättas i ett starkt samband med skadliga beteende och sjukdomar när barnen växer upp till vuxna. Forskningsstudier har även kunna fastställa ett samband mellan negativa barndomsupplevelser kopplade till en uppväxt i bostadsområden som återkommande drabbas av olika former av våld och av strukturell diskriminering och en generell högre sannolikhet att drabbas av depression, ångest och PTSD-symptom hos barn som växer upp i dessa områden. I en undersökning med över 60 000 slumpmässigt utvalda barn i USA kunde det konstateras att negativa barndomsupplevelser kopplade till en uppväxt i socioekonomiskt utsatta bostadsområden framför allt erfars av icke-vita barn, erfarenheter som påverkade de negativt socialt och emotionellt. Denna studie kunde dock också konstatera att en stark, positiv relation mellan föräldrar och barn minskade dramatisk riskerna av områdesbaserade negativa barndomsupplevelser (Thurston et al. 2018). Att växa upp i samhälle som är etniskt segregerade och där det framför allt är rasifierade minoriteter som har arbeten med så kallat lågt status samt bor i de mest socioekonomiskt utsatta områden påverkar alla barn, inte bara minoritetsbarn. Det finns till exempel forskning som visar hur barn tidigt lär sig att associera vita personer med högre socioekonomiskt status, och svarta personer med mindre, i sådana samhällen (Karras 2021, s. 1317).

Tidigare forskningen pekar mot att strategier som utgår ifrån och stärker de resurser som barns föräldrar och nära vuxna har med sig kan framgångsrikt motverka de hot som rasismens olika uttryck kan innebära för barns utveckling (Shonkoff et al. 2021). Bland de viktiga faktorer för stärker barns resiliens mot rasism, dvs möjligheten att göra motstånd och motverka rasismens negativa effekter, finns utvecklandet av en trygg etnisk/rasifierad identitet, föräldrar med en stabil samhällsposition samt starka familjeband och sociala nätverk (Ayalew et al., 2021, s. 780). Detta innebär att föräldrarna helst ska själva befinna sig i livssituationer som underlättar för dem att vara närvarande och stödjande i barnens liv, något som motverkas av t ex ohälsa samt osäkra bostads- eller arbetsförhållanden. Ett arbete för att stödja föräldrar som tillhör kategorier som drabbas av rasism i samhället måste därför ofta utgå ifrån att dessa föräldrars liv påverkas av en strukturell ojämlikhet som inte åtgärdas genom satsningar som är ämnade att stärka individer (Shonkoff et al. 2022). Detta är framstår som ett viktigt

resultat, som pekar mot vikten av att stärka relationen mellan föräldrar och barn som ett sätt att motverka den strukturella rasismens konsekvenser.

Barn med utländsk bakgrund som växer upp i så kallade socioekonomiskt utsatta områden i Sverige påverkas på liknande sätt negativt av materiell ojämlikhet och av den *territoriella stigmatiseringen* som drabbar området (León Rosales 2010, Sernhede et al. 2019). *Rädda barnen* har varit central för synliggörandet av en relativ barnfattigdom i Sverige, som främst drabbar barn till föräldrar med utländsk bakgrund, barn i socioekonomiskt utsatta stadsdelar och barn med ensamstående föräldrar (Salonen 2018). Studier har visat att barn och ungdomar som växer upp i socioekonomiskt utsatta områden deltar generellt i mindre omfattning i fritidsaktiviteter som kräver avgifter och i traditionell föreningsverksamhet, något som inte beror på att de skulle vara mindre intresserade av dessa aktiviteter. I gengäld besöker de oftare avgiftsfria verksamheter såsom fritidsgårdar och bibliotek (Nilsson 1998, Elofsson et al. 2014). Den forskning som undersöker barnfattigdomens *effekter* i Sverige kopplar ihop det med risk för sämre utbildningskarriär, sämre hälsa som vuxen samt sämre möjligheter till fritidsaktiviteter. Att leva under fattigdom som barn ökar också risken för att göra det också som vuxen och kan också inverka negativt på självkänsla, och viljan/möjligheten att delta i samhällslivet (Granström et al. 2017, Odenbring et al. 2016, Odenbring 2019).

Att arbeta med de strukturella dimensioner av rasism innebär att fokus riktas mot den roll som samhällsinstitutioner har när det gäller att skapa ojämlikhet i samhället. Detta innebär att fokus inte ligger på att åtgärda problemen för de individer som drabbas av rasism, utan snarare på de institutionaliserade system och mekanismer som leder till att vissa grupper drabbas av rasism och diskriminering mer än andra. Forskningsstudier som fördjupar sig i vad detta bär med sig till exempel de institutioner som är tänkta att stödja barn i sin utveckling, t ex skola, barnvårdcentraler med mera, finner att institutioner som arbetar med områden och grupper som drabbas av rasism i samhället måste se till att säkra kompetenser och arbetsrutiner i sin egen organisation för att kunna göra ett professionellt arbete med dessa grupper. Detta innebär bland annat en fördjupad kunskap om hur rasismens olika uttryck kan påverka deras arbete (se t ex Lahdenperä 2008, Cummins 2017, Arneback & Jämte 2017, Boone Blanchard 2021)

Utsatthet för våld

Rasismen kan också uttryckas genom fysiska och psykiska våldshandlingar, något som i Sverige dokumenterats till exempel genom Brottsförebyggande myndighetens (Brå) rapporter om hatbrott. I rapporter har olika grupper blivit identifierade som särskilt utsatta för olika former av hatbrott, där ingår romer, afrosvenskar, judar och personer med religiösa kategorier som muslimer och kristna. (Brå 2019). Denna statistik har dock inte tidigare redovisat hur just barn drabbas av de olika sorters hatbrott, men det finns anledning att misstänka att även de drabbas av till exempel olaga hot, hets mot folkgrupp och olika former av våldsbrott. Detta bekräftas av ny rapport från Brå som fördjupar sig i afrofobi, och som konstaterar att bortsett från kategorin allmänt främlingsfientliga och rasistiska motiv är afrofobi det vanligaste motivet bland anmälda hatbrott, samt att det finns en hög andel barn bland de drabbade, särskilt bland de afrosvenskar som drabbas av våldsbrott. Även här pekas skolan ut som den plats där en stor del av rasistiska incidenter som drabbar afrosvenska barn äger rum, men även de digitala miljöer som barn rör sig nämns som kopplade till en hög risk att drabbas av rasism. (Brå 2019, s. 44).

Digitala medier, offentliga rum,

Forskning har bara under de senaste åren börjat uppmärksamma internet och sociala medier som arenor där barn tidigt kommer i kontakt med rasism. Så kallade netnografiska studier, det vill säga studier som baseras på analyser av interaktioner och kommunikation som sker via internet, har till exempel uppmärksammat hur barn med utländsk bakgrund, i åldern mellan 11-15 år, kan komma i kontakt med verbala uttryck för rasism via sociala medier, men också hur de kollektivt kan utöva

motstånd mot denna typ av rasism (Sylvander 2022). Internet och sociala medier fungerar också som arenor där barn som drabbas av rasism kan skapa i så kallade trygga rum i separatistiska fora där delar erfarenheter av utsatthet för olika uttryck av rasism. Dessa fora fungera därmed som fora där de kollektivt stärker varandra och utvecklar ett alternativt lärande till de budskap de möter i skolan (Pérez Aronsson 2019).

Adopterade barn

Situationen för barn som adopteras till Sverige från ickevästerländska länder, som oftast får växa upp med vita svenska föräldrar, har uppmärksammats i både svenska och internationella forskningsstudier bland annat på grund av att det är en kategori som påverkas negativt av rasism. Tidigare forskning har konstaterat att barn i denna kategori uppvisar högre sannolikhet av att behöva psykoterapeutisk vård som äldre och har högre sannolikhet, som kategori, att försöka ta sitt liv jämfört med andra barn (se t ex Hjern et al. 2002). Detta beskrivs vara bland annat en effekt av den rasism som denna kategori barn möter under sin uppväxt (se till exempel Schwekendiek 2019; Hübinette & Tigervall 2008).

Kritiska studier av internationell adoption har uppmärksammat vad som identifieras som rasistiska dimensioner och ojämlika strukturer i detta fenomen. Det kan handla om att adopterande föräldrar kan förstå adoptionen som en antirasistisk praktik men inte förhåller sig till den rasifierade ojämlikheten som präglar internationell adoption som ett globalt system (Hübinette 2005, Wyver 2019). I ett svenskt sammanhang har betydelse av rasrelaterade frågor länge osynliggjorts av de organisationer som främjat svensk internationell adoption, vilket har försvårat för de adopterade barnen att få verktyg att bemöta den rasism och de komplexa känslor de upplever under sin uppväxt (Yngvesson 2015). De internationellt adopterade intar symboliskt en position i det svenska samhället som skiljs ifrån andra migranter, samtidigt som de på komplexa sätt bidrar till att både befästa och dekonstruera en i Sverige dominerande, rasifierad dikotomi mellan ”svenskar-invandrare” (Wyver 2021).

Det finns numera en stabil bas av tidigare forskning, både svensk och internationell, som visar på att kategorin internationellt adopterade barn möter uttryck för rasism under sin uppväxt, något som sammantaget påverkar barnen negativt när det gäller till exempel psykisk hälsa och välmående (Reynolds et al. 2021). En nyare enkätbaserad studie med 66 internationellt adopterade och respektive adoptivföräldrar i USA bekräftar till exempel att adopterade barn som erfar mer diskriminering också rapporterar högre nivåer av stress som tonåringar (Hrapczynski & Leslis 2019). Forskning identifierar olika faktorer som kan bidra till att minska den stress och psykiska ohälsa som adopterade barn kan drabbas av på grund av rasism, som till exempel stöd från andra adopterade, närhet till multietniska områden och tillgång till positiva förebilder med den egna etniska födelsebakgrunden (Reynolds et al. 2021). En kvantitativ jämförande studie från Italien där drygt 100 unga adopterade med bakgrund i Latinamerika jämfördes med 90 ungdomar med latinamerikansk bakgrund som migrerat till Italien med sin familj eller som föddes i Italien av föräldrar med latinamerikansk bakgrund finner att en skillnad mellan dessa två kategorier är att de adopterade ungdomar uppvisade i mindre omfattning tecken på stolthet över sin etniska bakgrund, samtidigt som de också rapporterade sämre självkänsla på grund av diskriminering. Forskarna drar slutsatsen att en positiv identifikation med den etniska bakgrunden utgör en skyddande faktor gentemot rasism och diskriminering (Ferrari et al. 2017).

Tidigare forskning identifierar genomgående *föräldrars agerande* och valda strategier som avgörande för hur barn kan ges stöd mot rasism och utveckla en positiv etnisk identifikation. Forskningsstudier från USA visar dock att adoptivföräldrar vanligen antar en så kallad *färgblind* inställning i sitt föräldraskap med internationellt adopterade barn, vilket osynliggör de konkreta rasistiska strukturer som barnen kan möta. Denna strategi främjar inte heller barnens möjligheter att känna stolthet över den etniska och kulturella bakgrunden från födelselandet (Reynolds et al. 2021). Forskning visar att ju starkare en färgblind inställning är hos adoptivföräldrar, desto svårare har de att identifiera uttryck för rasism i barnens liv. Detta kan å andra sidan ändras, då att vara förälder för barn som upprepade gånger drabbas

av rasism också kan leda till att föräldrarna blir mindre ”färgblinda” och mer medvetna om hur rasismens olika uttryck kan drabba barn (Morgan et al. 2018). Det finns studier i USA om de mest effektiva strategier för hur vita adoptivföräldrar kan på bästa sätt förbereda internationellt adopterade, icke-vita barn för möten med uttryck för rasism och diskriminering. Där skiljer forskning mellan å ena sidan strategier som främjar *kulturell socialisering* (Cultural socialization), det vill säga strategier som är tänkta skapa stolthet hos barnet för sin kulturella, etniska bakgrund till exempel genom förebilder, resor och högtider, och å andra sidan strategier som främjar *förberedelse för bias* (Preparation for bias), det vill säga strategier som ökar barns medvetenhet och kunskaper existensen av rasism, fördomar och förtryck samt ger möjligheter för barnet att hitta strategier att hantera diskrimineringens uttryck och undvika att tro att diskrimineringen beror på egna brister. Tidigare forskning från USA visar på att bland de vita adoptivföräldrar som försöker förbättras sina barns möjligheter att hantera uttryck för diskriminering är strategin kulturell socialisering vanligare än förberedelser för bias och diskussioner om rasism (Hrapczynski & Leslis 2019).

I en enkätbaserad studie med 66 internationellt adopterade och respektive adoptivföräldrar i USA bekräftas att adopterade barn som erfar mer diskriminering också rapporterar högre nivåer av stress. Denna studie finner att föräldrars strategier av kulturell socialisering *inte* minskar utsattheten för stress på grund av diskriminering, vilket däremot strategier av förberedelse för bias gjorde. De samtalar som föräldrar kunde medvetet ha med sina barn om hur rasifiering och rasdiskriminering kan komma att påverka barnens liv, kunde i denna studie sättas i samband med lägre nivåer av upplevd stress på grund av diskriminering hos tonåringarna. Ju mer föräldrarna var engagerade i strategier som förberedde barnen för bias, desto större var deras skyddande effekt (Hrapczynski & Leslis 2019, s. 127 f). Denna studie bekräftar därmed studier från andra nationella sammanhang som vittnar om vikten för bland annat adoptivföräldrar att lära sig mer om de former av rasism som deras barn upplever och hur det påverka dem för att kunna vara ett stöd i sina barns uppväxt (Phoenix 2016, Ferrari et al. 2017).

Tidigare forskning pekar sammanfattningsvis på vikten av att utbilda vita majoritetsföräldrar som har barn som avviker från ett normativt vitt utseende i samhället i att kunna känna igen och hantera uttryck för rasism och diskriminering, för att på så sätt ökas deras chanser till att minimera rasism negativa inverkan på deras liv. Detta innebär att stöd borde ges till dessa föräldrar i hur de kan tala om rasism med sina barn. Vidare kan det stöd som föräldrar kan ge till barn som kan drabbas av rasism differentieras i olika strategier beroende på situation, som till exempel strategier som minimerar den negativa effekter av rasism på barnen, som t ex genom att söka socialt stöd eller genom att bearbeta negativa känslor; icke-konfrontativa strategier som eller att gå iväg eller ignorera en rasistisk handling; eller konfrontativa strategier som hävda sin rätt till jämlik behandling eller ifrågasätta den person som agerar rasistiskt (Hrapczynski & Leslie 2019).

Asylsökande barn och ungdomar

Asylsökande barn och så kallade ensamkommande barn är en barnkategori som är särskilt socialt utsatt i samhället, då deras liv i Sverige per definition präglas av osäkerhet över om de överhuvudtaget kommer att få möjlighet att växa upp i landet. Denna grundläggande otrygghet kan bidra till att asylsökande barn kan välja att tona ned utsatthet för olika uttryck för rasism, för att i stället betona uttryck för tacksamhet över att få befinna sig i Sverige och förhoppningar om att få stanna kvar (Wennergren 2014). Denna barnkategori möts av tjänstepersoner och institutioner som är ofta utgående ifrån en stark eurocentrism som inte har någon djupare förståelse för de konflikter barnen flyr ifrån, där västerländska länder ofta har haft en stark påverkande roll, samtidigt som de behandlas som en homogen kategori som uppfattas kännetecknas av brister och problem, något som osynliggör de stora

varitionen av erfarenheter och kunskaper i denna barnkategori och försämrar deras kontakter med t ex socialtjänst och skola (Östman 2019).

Forskning om asylsökande barn visar att skolväsendet kan ha svårigheter att organisera sig utifrån denna barnkategoris skiftande kunskapsnivåer och förutsättningar. Det kan handla om att den undervisning de får har inom skolans värld lägre status och ges lägre prioritet, att barnen brukar få sin undervisning avskild från övrig skolverksamhet vilket försvårar en social integration (Eklund et al. 2013). En rad nyare studier visar hur nyanlända elever, och deras tid i språkintruktionsklass, kantas av känslan av att marginaliseras och att ständigt bli positionerad som "invandrarelev" i skolvardagen (Hagström, 2018; Nilsson Folke 2017, Sharif 2017, Åhlund 2015).

Barn från nationella minoriteter i Sverige

Det finns relativt få studier som explicit fokus på den rasism som barn från de svenska nationella minoriteter kan drabbas av. Enkätbaserade undersökningar med unga samer pekar på att det är en grupp som i jämförelse med andra ungdomar uppvisar lika bra hälsa och i vissa aspekter bättre fysisk hälsa än ungdomar generellt i Sverige, något som kan kopplas till en stark positiv etnisk självidentitet, men också att det är en kategori ungdomar uppvisar hög aktivitetsgrad och skolnärvaro (Omma et al. 2012). Denna kategori ungdomar rapporterar dock också hur de hamnar i situationer där de behandlas sämre på grund av sin samiska identitet, till exempel av lärare, något som kan sättas i samband med att de samiska ungdomar rapporterar i högre utsträckning självmordstankar och depressioner (Omma et al. 2013). Det finns dock inte en högre förekomst av självmord bland samiska ungdomar jämfört med unga majoritetsvenskar, något som kan tas som en effekt av en medvetenhet om problematik med ungdomars självmord i den samiska gemenskapen, samt en stark och positiv etnisk självkänsla inom gruppen (Omma et al. 2012, 2013).

En studie baserad på intervjuer med 14 judiska barn och 26 personer verksamma i skolor i Malmö visar att så gott som alla intervjuade barn haft upplevelser av verbala och fysiska angrepp kopplat till sin judiska identitet i skolan, att benämningen "jude" ofta används nedsättande i skolvardagen, samt att pedagoger stöter på konspirationsteorier om judar bland barnen (Katzin 2021). Även romska barn kan drabbas av rasism i skolväsendet. Tidigare forskning visar att utbildningssystemet i Sverige än idag har svårt att möta upp romska barns förutsättningar, vilket bidrar till dessa barns marginalisering i samhället, ett faktum som också kan kopplas till att romer historiskt varit uteslagna från det svenska utbildningsväsendet (Rodell Olgaç 2006, Harris et al. 2017)

Barn som själva ger uttryck för rasism

Vi har inte kunnat hitta kollegialt granskade forskningsartiklar som fördjupar sig hur barn själva kan utsätta andra barn för rasism. Detta framstår som en betydande kunskapslucka. Att barn kan utsätta andra barn för rasistiska trakasserier är dock dokumenterat, till exempel av rapporter från aktörer från civilsamhället (se t ex Friends 2021). Det finns ett flertal enkätbaserade undersökningar om barns attityder och tankar om olika minoritetsgrupper som genomförts i Sverige under de senaste decennierna, till exempel för att identifiera attityder gentemot muslimer, romer eller "invandrare". Dessa undersökningar visar generella mönster när det gäller olika ungdomskategoriernas attityder och tankar mot minoritetsgrupper som ofta drabbas av rasism. Pojkar, elever i skolans tidigare årskurser och elever med lågutbildade föräldrar tenderar att rapportera högre grader av "intolerans" jämfört med flickor, elever i senare årskurser och elever med högutbildade föräldrar (se till exempel FLH 2010,

2014). Enkätbaserade undersökningar har även synliggjort hur lokalt kontextuella variationer spelar också roll när det gäller ungdomars attityder mot minoriteter. En enkätbaserad studie om ungdomars attityder mot muslimer, besvarad av över 10 000 ungdomar mellan 15-19 år, konstaterar till exempel att pojkar i kommuner med hög arbetslöshet och högre andel personer med utländsk bakgrund också rapporterade mer negativa attityder mot kategorin muslimer (Beverlander & Otterbeck 2010). Det verkar dock fattas studier som mer systematiskt och kvalitativt fördjupar sig explicit i hur barn själva kan agera rasistiskt mot andra barn. En anledning till denna lucka kan vara de etiska dilemman som sådan forskning kan vara förknippad.

Föräldrarnas betydelse

Att tidigare forskning visar att barn tidigt drabbas av rasismens olika uttryck ställer frågan om vilket stöd de kan få av föräldrar och andra vuxna i deras närhet, såsom lärare och fritidspedagoger, när det gäller att motverka den negativa effekten som rasism har på deras utveckling, sociala relationer samt hälsa (Metzner et al., 2022). Forskning har här visat att föräldrar och familj är av primär betydelse för hur barn tar till sig normer som inbegriper rasistiska tankemönster om olika kategorier av människor, men också för hur barn kan ta till sig normer som motverkar dessa tankemönster. För barn som tillhör kategorier som drabbas av rasism, är föräldrar avgörande för hur de kan förberedas att hantera situationer där de kan drabbas av olika uttryck för rasism, och undvika att internalisera en negativ syn av den egna rasifierade identiteten (Aral et al., 2022).

Kategorier av föräldrar som drabbas av rasism

Föräldrar tillhörande rasifierade/etniska minoriteter utvecklar ofta praktiker ämnade att stärka deras barns motståndskraft mot rasism. Forskningsöversikter genomförda i USA identifierar olika strategier när det hur föräldrar kan förbereda sina barn. Bland dessa strategier finns de som nämnde ovan under genomgången om forskning om adopterade barn, det vill säga *kulturell socialisering* och *förberedelse för bias*. I dessa forskningsöversikter identifieras dock även strategier om som har fokus på att främja stolthet över den egna etniska eller rasifierade identiteten (viktigt i ett samhälle där dominerande diskurser kopplar ihop den etniska, rasiala identiteter främst med brister och problem), uppvärderande av mångfald (det vill säga budskap som uppvärderar värdet av etnisk och rasifierad mångfald) samt främjande av budskap om jämlikhet (dvs betona jämlikhet och likheter över gruppgränser). Forskningsöversikten finner att även minoritetsföräldrar kan förmedla budskap till sina barn som främjar misstro mot vissa etniska/rasifierade kategorier (dvs budskap om att undvika eller misstro vissa etniska kategorier) och främjande av "färgblindhet" (dvs budskap om att bortse från etniska, rasiala kategorier och ojämlikhet) (Aral et al. 2022, s. 329; Ruck et al. 2021, s. 947).

Utöver praktiker som förbereder barn att hantera interpersonella relationer och självbild, kan föräldrar tillhörande kategorier som drabbas av rasism i samhället också förbereda sina barn genom att få de att utveckla ett kritiskt tänkande om samhället, samt uppmuntra praktiker som leder till medborgligt deltagande. Kritiskt tänkande betyder här kunskap om olika uttryck för strukturell diskriminering i samhället samt en tro på möjligheten att motverka dessa genom kollektiv och individuell reflektion och aktion. Tidigare forskning visar hur kritiskt tänkande kan vara ett verktyg för barn och ungdomar i att ifrågasätta ojämlikhet i samhället och ett tänkande som normaliserar rasism och etnisk diskriminering. Med medborgerligt deltagande menas praktiker som är ämnade att förbättra situationen för vissa grupper eller för samhället i stort, till exempel genom engagemang i civilsamhällsorganisationer, protestgrupper, demonstrationer med mera (Aral et al., s. 331).

Föräldrar med migrantbakgrund har ofta egna utmaningar när det gäller att ge stöd till barnen när det gäller rasism. Detta kan handla om att de inte är fullt medvetna om hur rasismen uttrycker sig i det nya

landet. Särskilt föräldrar som har låg utbildningsnivå och som har lever under materiellt osäkra förhållanden i det nya landet kan få det svårt att ge barnen stöd i hur de ska hantera uttryck för rasism i vardagen. Men även migrantföräldrar som är högutbildade och som har en säker position i arbetsmarknaden kan ha utmaningar. En studie om högutbildade migranter med bakgrund i subsaharisk Afrika i Australien visar hur även de ser sig i tvungna att lära barnen om rasism samt att medvetet odla hos de en stolthet av den egna bakgrunden. Detta görs för att motverka de dominerande rasistiska stereotyper om svarta afrikaner som cirkulerar i det australiensiska samhället. Vissa av föräldrar kände dock att de inte riktigt var förberedda för att ge stöd till sina barn när det gäller vissa uttryck för rasism, såsom exotifiering och kriminalisering, eftersom detta vara nya frågor för dem själva. Ett dilemma som föräldrarna behövde förhålla sig till var att de behövde balansera i sitt föräldraskap mellan att å ena sidan ambitionen ingjuta stolthet över den afrikanska härkomst och kultur, och å andra sidan uppmuntra barnen till att ”moderera” sin svarhet i olika sammanhang, för att minimera deras risk för att utsättas för rasism (Gatwiri & Anderson 2020).

Föräldrar som tillhör den vita majoriteten

Den etniska och rasiala socialisationen som föräldrar som tillhör en vit, i samhället normerande majoritetsbefolkning står för sker ifrån en annan position än den socialisering som barn får av föräldrar som hör till etniska och rasifierade minoriteter i samma samhälle. En vetenskaplig diskussion som pågår i USA och som är av intresse för föreliggande rapport handlar om huruvida vita föräldrar som inte har kunskap eller känner sig bekväma med att tala om frågor kopplade till rasism ska uppmuntras att göra det, då de skulle teoretiskt riskera att göra mer skada än nytta beroende på hur de tar sig an uppgiften, t ex genom att överföra sin osäkerhet och nervositet över till barnen och hur dessa förhåller sig grupper som drabbas av rasism. Scott et al. (2020) problematiserar därför populärvetenskapliga uppmuntringar om att föräldrar ska tala om rasism med sina barn, så länge det inte finns systematiskt kontrollerade undersökningar om nyttan med dessa samtal. Detta bemöts dock av Perry et al. (2021), som menar att det finns en stor mängd tidigare forskning i USA om bland annat föräldrarnas betydelse för barns etniska och rasiala socialisering, samt om den centrala rollen som föräldrar spelar för barns etiska ställningstaganden. Denna omfattande forskning menar de utgör en stabil argumentsbas för vikten av att föräldrar pratar om rasism med sina barn, även om de håller med om att det finns behov av fler systematiska empiriska forskningsstudier i ämnet.

En forskningsöversikt genomförd i USA 2021 visar att det finns i det nationella sammanhang brist på studier som explicit har fokus på den etniska och rasifierade insocialisationen som vita majoritetsföräldrar erbjuder sina barn (Karras et al. 2021). Denna översikt visar att bland de befintliga studier finns det några som fördjupar sig i hur vita föräldrar medvetet kan försöka lära sina barn att känna igen och aktivt bekämpa rasistiska strukturer i samhället, till exempel genom att lära barnen om samtida och historiska uttryck för rasism eller genom få barnen att komma i kontakt med texter och budskap som belyser rasismens existens och synliggör hur det hindrar att alla människor behandlas lika i samhället (Karras 2021, s. 1310f).

Även om forskning dokumenterat denna typ av strategier bland vita föräldrar i USA, visar dock forskningsöversikten att den dominerande strategin bland dessa föräldrar är den så kallade *color-blind socialization*, eller en ”färgblind socialisering” vars centrala budskap kan sägas vara att hudfärg inte spelar någon roll och som inte erbjuder barnen tillfälle att kritiskt reflektera kring rasismens olika uttryck. Att denna insocialisering kallas färgblind utgår ifrån att det vanliga påståendet kopplad till denna typ av insocialisering om att en ”inte ser hudfärger”, som ett sätt att låta förstå att en inte gör skillnad mellan människor på grund av hudfärg. Bland föräldrar utgår denna strategi ifrån en tro om att ett undvikande av diskussioner om etnicitet och ras minskar sannolikheten att barnen utvecklar rasistiska attityder (Karras 2021, s. 1310f). Det kan ses som ett uttryck för vad Eduardo Bonilla Silva kallat ”en färgblind rasism”, en ideologi som behåller status quo i samhällen som präglas av rasifierad ojämlikhet genom att utgå ifrån att människor livsvillkor främst beror på egna individuella val, och

därmed osynliggör de strukturella hinder som drabbar vissa grupper mer än andra i samhället. Den rasifierade ojämlikheten som präglar ett samhälle kan istället förklaras och naturaliseras med hänvisning till minoriteters problematiska kulturer eller dåliga val i livet (Bonilla Silva 2006).

I de USA-baserade forskningsöversikter om föräldrars etniska och rasifierade socialisering av sina barn konstateras att vissa forskningsstudier också dokumenterat fall där föräldrar mer explicit lär barnen rasistiska tankemönster, men att dessa studier är sällsynta, något som kanske kan förklaras med det sociala stigma som är kopplat till öppna rasistiska åsikter (Karras 2021, s.

Föräldrar med en rasistisk övertygelse

Det finns få forskningsstudier som fördjupar sig i hur föräldrar som kan beskrivas som övertygade rasister, som till exempel föräldrar med nationalsocialistisk politisk övertygelse, agerar i relation till sina barn. En kvalitativ, intervjubaserad studie med fyra föräldrar aktiva i nationalsocialistiska sammanhang i Sverige visar hur dessa föräldrar har anpassat sitt föräldraskap utifrån de negativa erfarenheter av skolan de själva hade under sin uppväxt, då de ofta hamnade i konflikt med lärare i frågor kopplade till mänskliga rättigheter, religion eller historia (Mattsson 2021). De upplevde att de i skolan behandlades orättvist av lärare, som inte var villiga att diskutera ideologiska skillnader, vilket gjorde att de sökte sig till för dem givande sammanhang inom en neonazistisk organisation under 90-talet. Dessa föräldrar ville dock undvika att deras barn ska uppleva samma saker som de gjorde i skolan, det vill säga undvika att deras barn skulle begränsas av stigma av att vara nazist i skolsammanhang. Det gjorde dem genom att se till att barnen bortser från skolans demokratiska budskap utan att väcka för mycket uppmärksamhet, samtidigt som de hemma ser till att barnen kommer i kontakt med tankar och värderingar som är mer i linje med en nationalsocialistisk ideologi (Mattsson 2021, s. 144).

Vad säger experterna om barns utsatthet för rasism i Sverige idag?

Denna del bygger på intervjuer med 13 experter som på olika sätt fördjupat sig i frågor kopplade till barn och rasism. Dessa personer arbetar med dessa frågor professionellt, men kombinerar ofta detta med ett privat engagemang i till exempel föreningsverksamhet. Experterna har när intervjuerna genomfördes blivit informerade att de skulle bli anonymiserade i rapporten. Detta görs av forskningsetiska skäl. Det görs också då det kan underlätta för en intervjuad person att artikulera eventuell kritik om den är anonymiserad.

Vi har använt oss av citat från intervjuerna för att illustrera de resonemang som vi finner av särskild vikt. Redovisningen av intervjuerna innehåll görs inte personvis, utan tematiskt. För att hjälpa läsaren att få en djupare förståelse för valda citat anger vi intervjupersonernas yrkestitlar. Här följer en lista av de personer vi intervjuat för denna rapport:

Utredare 1 och forskare: utredare på myndighet som arbetar med frågor om barn och rasism. Forskare med expertis om rasism

Utredare 2 och forskare: utredare på myndighet som jobbar med barnrättsfrågor. Forskare med expertis om rasism

Utvecklingsledare och aktivist: Utredare på myndighet som arbetar med frågor om rasism. Aktivist med erfarenhet av rasism och föräldraskapsstöd inom civilsamhället. Expertis inom antisvart rasism

Forskare: forskare med expertis inom rasism och skolan

Pedagogisk samordnare och forskare: Pedagogisk samordnare och forskare med expertis om antijudisk rasism

Tjänsteperson: tjänsteperson i större svensk stad, expertis om antiromsk rasism

Aktivist: aktivist med erfarenhet av rasism och föräldraskapsstöd inom civilsamhället, expertis inom antisvart rasism

Lärare och aktivist: lärare och aktivist med erfarenhet av föräldraskapsstöd inom civilsamhället, expertis om antimuslimsk rasism.

Psykolog 1 och utbildare: Psykolog och utbildare med expertis inom rasism och psykisk hälsa.

Psykolog 2: Psykolog på barnrättsorganisation, expertis om barn, rasism och psykisk hälsa.

Verksamhetsledare: Verksamhetsledare och sakkunnig på barnrättsorganisation, expertis inom rasism och barnrättsfrågor

Barnrättsstrateg: Barnrättsstrateg i större svensk stad med expertis inom rasism, skola och föreningsliv.

Utbildare: utbildare med erfarenhet av arbete med barn och rasism inom barnrättsorganisation, expertis om barn och rasism

Barn drabbas tidigt av rasism

Experterna vi intervjuat är eniga om att barn i Sverige drabbas av rasism redan i tidig ålder även om det är först när de blir äldre som de kan sätta ord sina erfarenheter. Barn möter rasism i alla miljöer de rör sig i men skolan framstår som den plats där barn drabbas i högst utsträckning.

... när vi har intervjuat barn och unga så är det ju väldigt tydligt att rasismen börjar väldigt tidigt, det finns berättelser redan i förskoleåldern om utsatthet. En känsla av att nånting är fel men att man inte kan sätta fingret på det. Så att ofta när man pratar om barns första upplevelser av rasism så brukar det ju handla om att det var en känsla, att de blev behandlad olika, eller kanske kallade för ett ord som de inte visste vad det betydde. Och de visste att det var fel på något sätt. Och såg också att kanske de med en annan hudfärg, eller som hade en annan religion, inte behandlades på det sättet, men de kunde inte sätta ord på vad det var. (Utredare 1 och forskare)

Det finns en stor bredd på de uttryck av rasism som barn kan möta i vardagen. Det handlar om situationer där barnen, medvetet och omedvetet, kategoriseras och behandlas annorlunda utifrån hudfärg, etnicitet eller religion. Det kan handla om undvikande blickar, utsatthet för rasistiska glåpord och skämt eller stress orsakad av hårdnande migrationspolitisk retorik som grundar sig på rasistiska föreställningar och utsatthet för våld och hatbrott.

Barn kan också möta rasism i kontakt med alla samhällsinstitutioner enligt experterna. I skolan kan det till exempel handla om ett lägre betyg på en uppsats eller stereotypa representationer i läromedel och undervisning. När det gäller vårdinstanser kan det innebära att barn som rasifieras som icke-vita generellt löper större risk att inte få tillgång till kvalificerad vård eller att inte bli tagna på allvar av vårdpersonal. Barn behöver också förhålla sig till rasistiska händelser, uttalanden och narrativ de möter i media, litteratur och i sociala medier, som deras klasskompisar dessutom "likar" eller delar. De kan drabbas av rasism på sina fritidsaktiviteter, i spelvärlden och i det offentliga rummet vilket exempelvis kan handla om att bli utsatt för rasistiska tillmälen i lokaltrafiken.

Rasismen barn drabbas av i Sverige reproduceras enligt experterna både strukturellt, genom samhällsinstitutionerna, och i barnens vardagliga interaktioner med vuxna och andra barn och dessa två nivåer samverkar och förstärker varandra.

Eh nej men jag tänker att det [rasism] kan drabba barn i väldigt hög utsträckning. Alltså både i frågor om livsvillkor och hur det då kanske liksom mer direkt drabbar deras föräldrar i fråga om tillgång till jobb och utbildning och ekonomiska resurser eh som då i sin tur påverkar barnen. Eh men också just i mötet av eller mötet med rasism från andra barn men också andra vuxna. Eh så både både som nån sorts materiella livsvillkor men också i vardagsinteraktion. (Utredare 2 och forskare)

Barns utsatthet för rasism varierar utifrån flera faktorer. Å ena sidan skiljer våra intervjupersoner på olika rasismer i dagens Sverige, såsom antisvart rasism, antimuslimsk rasism, antijudisk rasism och antiromsk rasism. Dessa har enligt dem både gemensamma och specifika egenskaper. Afrosvenskar är exempelvis den grupp som mest drabbas av rasistiska hatbrott i Sverige medan spridningen av konspirationsteorier är starkt kopplat till antijudisk rasism. Muslimska pojkar och män associeras återkommande till terrorism medan muslimska flickor associeras till utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck. Detta sista visar ett återkommande inslag i intervjuerna, nämligen att våra intervjupersoner gör ofta intersektionell analys av barns utsatthet för rasism. De beskriver hur andra maktasymmetrier samverkar med rasism, i det här fallet kön. Funktionalitet spelar också in då

det exempelvis förekommer att föräldrar till barn med en normbrytande funktionalitet/funkisbarn får sämre tillgång till samhällets stöd då de utifrån kulturella föreställningar förväntas ta hand om sina barn själva. Även ålder återkommer analyserna, till exempel då pojkar som rasifieras som icke-vita börjar uppfattas som hotfulla i tonåren och löper då större risk att utsättas för våld i det offentliga rummet.

Det finns ju också samhällsbilden som är den att ett svart ungt barn, en pojke, är särskilt gulligt tills den kommer i tonåring och går från att vara ett gulligt barn under 10 till att bli en hotfull vuxen man...Och där finns det också en kunskapslucka hos många föräldrar som tänker att; mitt barn som blivit bemött som så gulligt, med lockigt hår, sen de var barn inte kommer få samma bemötande som 15 åring och att föräldrarna också måste växla upp skydd och kunskapshöjande av sitt barn. (Aktivist)

Experterna vi intervjuat uppmärksammar att den allmänna förståelsen av rasism i Sverige ofta begränsas till mellanmännsliga möten där det finns en medveten rasistisk intention. Denna förståelse utesluter viktiga dimensioner av hur barn drabbas av rasism, som att rasism innebär en i grunden ojämlik fördelning av resurser i samhället. I detta avseende blir till exempel platsen barn bor på avgörande för hur de drabbas av rasism. Barn som växer upp i så kallade socioekonomiskt utsatta områden utsätts alltså inte bara för rasism i mötet med andra människor utan påverkas även av att växa upp i områden som är inte är prioriterade, ekonomiskt resurssvaga samt stigmatiserade i den allmänna debatten. De samhälleliga mekanismer som leder till att bostadsområden blir stigmatiserade har negativa effekter på allt ifrån familjens ekonomiska situation till kvalitet på barnens utbildning.

Barns utsatthet för rasism är slutligen också en hälsofråga, som innebär både sämre tillgång till vård och de negativa hälsoeffekterna som drabbar barn i socioekonomiskt utsatta områden. Barn som utsätts för rasism lider även av minoritetsstress vilket innebär högre stressnivåer som i sin tur påverkar både den fysiska och psykiska hälsan, inte minst när rasismen internaliseras (se s. x).

Barns strategier för att hantera rasism

Enligt experternas använder sig barn av olika strategier för att hantera och aktivt förhålla sig till den rasism de utsätts för. De finner att barn och unga ofta vänder sig till syskon, vänner eller andra barn och unga för att söka stöd i relation till erfarenheter av rasism. Detta kan sättas i relation till att tidigare forskning har visat att många unga inte upplever att vuxna har möjlighet att ge dem det stöd de behöver. Barns benägenhet att vända sig till sina föräldrar varierar dock beroende på föräldrarnas position i det svenska samhället. Flera av de intervjuade lyfter särskilt fram hur barn med högutbildade föräldrar tenderar att ha lättare att problematisera den rasism de möter, något som pekar mot att barns möjligheter till att utveckla strategier för att hantera den rasism de utsätts för skiljer sig beroende på föräldrarnas förutsättningar.:

Klass spelar enormt roll här..., i vissa sammanhang så märker du liksom att det finns ett socialt och kulturellt kapital. Alltså att barn har hunnit reflektera över vissa begrepp. Det finns en träning i detta. Åtminstone som ett sätt att försvara sig. Kanske att man inte kan förklara sig, men ändå så finns det liksom någon sorts stolthet. Man har pratat om detta, man märker ju det. (Barnrättsstrateg)

En arena som barn söker sig till är vad som kan beskrivas som trygga rum på internet. Det kan handla om separatistiska antirasistiska forum där det finns möjlighet att interagera med andra barn och unga. I dessa rum försöker barn och unga gemensamt begripliggöra den rasism de möter och utforska möjligheter till agens och motståndsstrategier. Barn söker sig också till olika influencers youtubekanaler som berör frågor om rasism. Dessa möjligheter på nätet kan för unga vara mer

tilltalande än att söka sig till vuxenorganiserade forum som inte sällan kan associeras till negativa erfarenheter av samhällsinstitutioner som socialtjänst, skola eller polis.

Vissa pratar om det [trygga antirasistiska rum på internet] som ett andrum eh och det blir ett sätt att få ventiler sin vardag om man upplever att man inte har det stödet som man skulle vilja. Och då kan det framförallt handla om att man kanske går i en skola där man är den enda eller en av få som upplever rasism eller vad man vet i alla fall. Så att det både blir att det har en slags terapeutisk funktion, att man får prata av sig och då också hitta nya vänner eller åtminstone en gemenskap där man ser att andra har liknande erfarenheter. Men sen har det också ett ganska utbildande funktion för att de också pratar mycket om begreppsanvändning och de kan ge litteraturtips. (Utredare 2 och forskare)

Intervjupersonerna identifierar samtidigt en ny generation bland barn och unga som drabbas av rasism, en generation som har växt upp i Sverige och som gör anspråk på sina rättigheter, exempelvis i relation till den rasism de utsätts för i samhället. Det fenomenet är märkbart bland grupper av ungdomar som drabbas av rasism i Sverige, både bland barn och ungdomar som växer upp i mer socioekonomiskt resursstarka familjer och områden som bland de som växer upp mer socioekonomiskt resursfattiga sådana. Genom olika former av aktivism organiserar de sig mot rasism. Enligt flera av de intervjuerna experterna behöver de dock vuxnas och samhällsinstitutionerna stöd för att skapa en mer hållbar organisering över tid. Detta kan kopplas till frågan om hur föräldrar, civilsamhället och olika samhällsinstitutioner i Sverige generellt kan förstärka agensen hos de barn som utsätts för rasism.

Det finns en mängd olika rörelser i Sverige, som försöker ta kraft, som försöker formulera sina egna villkor, sina egna mål på något sätt. Så jag tänker att historiskt sett, att det är någon sorts övergång. De senaste tio, femton åren har den här andra eller tredje generationen, de har liksom växt upp här i Sverige, de är födda här, de har gått i skolan här, de har levt hela sitt liv här, och de börjar göra anspråk på sina rättigheter, i egenskap av svenskar eller medborgare. Det kunde inte jag eller mina föräldrar göra. Så där finns en intressant medvetenhet och mod att ta vara på. Frågan är hur man kan förstärka dem, och just vara mellanhanden. Mellanhanden för att de har växt upp här, de känner till skolan, de känner till problemen, och samtidigt så kan de hjälpa skolan och de kan också hjälpa så att säga föräldrarna som kanske aldrig gick i skolan här. Där är det också en fråga om generationer, hur kan vi sammanföra institutioner genom olika generationer, med olika avkrävande av sina rättigheter. (Barnrättsstrateg)

Vilket typ av förebyggande föräldrar och vuxenstöd behöver barn?

Experterna vi intervjuat understryker att ett förebyggande föräldra- och vuxenstöd har en starkt skyddande effekt mot rasismens skadliga effekter på barns liv och hälsa. Tillitsfulla relationer till åtminstone en vuxen person är avgörande för hur barnens liv påverkas av rasism. Barn har därmed behov av föräldrar och andra vuxna som själva förstår rasismens komplexitet och dess olika uttryck och som undviker ett färgblint förhållningssätt.

Experterna betonar också att både föräldrar och förskole- och skolpersonal tidigt i barns liv bör prata med dem om rasism, både som ett strukturellt fenomen och hur det tar sig uttryck i deras i deras sociala relationer. Barn behöver utveckla denna förståelse för att kunna begripliggöra den rasism de möter och aktivt kunna förhålla sig till den. Föräldrar och andra vuxna har dock ofta en rädsla och ett motstånd för att prata om rasism med barn och inte sällan är det först när barnet berättar om en konkret incident som ett samtal överhuvudtaget äger rum. Samtalen om rasism borde i stället vara förebyggande, och riktas till alla barn. Eftersom förställningar om ras har betydelse för hur barn

kategoriseras och utsätts för rasism i dagens Sverige betonas det också i intervjuerna att barn behöver stöd i att skapa positiva identiteter och ansvarstagande i relation till hur de rasifieras, såväl som vita som icke vita (se s. x).

Det som jag tycker är helt centralt här är att utveckla positiva rasliga identiteter. Det gäller förstås rasifierade barn men det gäller också i nån mening vita barn också, att man liksom är, kan hantera att hur jag rasisifieras är något som är av betydelse [i det svenska samhället]. Hur kan jag ha en positiv identitet kring det? Vad kan det innebära för mig? Hur kan jag göra nånting som inte fungerar nedtryckande och dåligt kring det. Det är det som jag skulle vilja att skolan hjälpte till med. (Utvecklingsledare och aktivist)

I intervjuerna finns dock en spänning kring hur experterna menar att samtal om rasism med barn bör se ut. Flera intervjupersoner betonar vikten av transparens när det gäller att förklara hur rasism är kopplat till ojämlika livsmöjligheter och resursfördelning i samhället. Å andra sidan finns i intervjuerna också perspektivet att en stor försiktighet krävs i de här samtalen för inte bidra till att barnen förlorar sin studiemotivation eller ger upp sina framtidsdrömmar när de inser konsekvenserna av strukturell rasism i det svenska samhället.

Men sen när de blir äldre och blir mognare för lite mer djupare samtal, då kan man ta det. Men när de är så små...Att dra det här med en femtonåring, det kan vara för tungt för dem, det är den erfarenheten jag har. För att man märker att när det blir för mäktigt så blir de mer passiva istället och då känner de, men ah världen är så pass dålig, varför ska jag då kämpa? Varför ska jag gå på universitet? Eller varför ska jag söka det jobbet? Jag kommer ändå inte få det. (Lärare och aktivist)

Detta pekar mot att barn behöver även få verktyg av sina vuxna för att utveckla en agens i relation till den rasism de möter. De behöver vägledning i hur de kan hantera olika situationer, vem de kan vända sig till och vilka förhållningssätt som kan fungera stärkande. Detta är viktigt för att barnen ska kunna förhålla sig aktivt till rasismen de möter och kunna utveckla motståndsstrategier men även för att kunna se möjligheter att motverka rasism på samhällsnivå.

Jag är ju väldigt svag för den aktivistiska tanken eller att hitta en agens i det hela. Så att du inte bara är föremål för att de här sakerna kommer jag behöva utstå i mitt liv utan det finns också massa saker du kan göra för att vara en aktiv motståndare så inte andra också hamnar i detta. Och det kan ju vara genom att hitta inspiration från folk som tidigare har fört likande kamper och så. Så jag tycker att det är en väldigt viktig del för att inte bara hamna i en situation där jag tycker att det här är tungt och nu har jag fått veta att så här kommer det troligtvis kunna vara väldigt ofta i mitt liv, utan att också hitta att det finns andra med mig som tycker att det här är dåligt och som före mig har gjort saker för att det ska blir bättre. (Utbildare)

Föräldrar kan även stärka barn i relation till rasismens negativa effekter genom att "skapa community" kring barnets minoritetstillhörighet, som en positiv del i barns identitetsformering. Det kan handla om att ge barnet tillgång till språk, kulturella uttryck, förebilder och sociala sammanhang i relation till den egna minoritetsgruppen. Detta behov kan vara särskilt starkt hos barn som rasifieras som icke-vita med vita adoptivföräldrar eller rasifierade barn som bor i socioekonomiskt starka områden eller på landsbygden. Dessa barn är inte sällan det enda, eller en av få barn som inte tillhör den vita majoriteten. Som vuxna vittnar många om att detta utgjort en betydelsefull brist och saknad under deras uppväxt.

Jag träffar ofta personer som är ganska socioekonomiskt etablerade men som också upplever att något har fattats de i livet. Just för att de kanske har växt upp på en plats där de har varit de enda, eller en av de få såg svarta personer. Och så menar de att: jag fick tillgång till olika saker, olika arenor, etcetera. Men jag är väldigt tom på ett sätt samtidigt för att jag har inte lärt mig vad det är att vara eller känt... Förstår du vad jag menar? Man har saknat nånting som människor som kanske växer upp i

det man kallar för utsatta områden har. DEN typen av identitetsproblem har man inte när man växer upp där. Man har många andra problem, absolut, men inte den typen av problem. (Utvecklingsledare och aktivist)

En annan problematisk situation uppstår för barn som tillhör minoriteter som av sina föräldrar ombeds att dölja sin minoritetstillhörighet för att skydda sig mot rasistisk utsatthet, vilket till exempel romska barn kan bli uppmanade att göra. Detta är något som skapar en väldigt problematisk relation till den egna bakgrunden hos barn:

...jag har aldrig träffat en ung rom eller en förälder som inte lärt sina barn, romska barn, att de ska, när de är sex sju år gamla, börja ljuga för andra. Det vill säga att de ska lära sig i vilka sammanhang de får säga att de är romer och i vilka sammanhang man inte får säga att man är rom. Och problemet med detta är att när man är typ sex sju år gammal, ett barn, så ska det vara det första man gör, gällande sin egen identitet. Vad vi än tycker om det här, så är det inte okej att man ska då dölja sin romska identitet. Det är extremt farligt på flera olika plan. Psykologiskt, psykosocialt, du vet, så det är ju inte något enkelt att hantera som ett ungt barn. Inte heller för föräldrar. (Tjänsteperson)

Barn som tillhör mer synliga minoriteter har inte samma möjlighet att dölja sin minoritetstillhörighet. För dessa barn finns kan det finnas än större behov av att deras föräldrar förhåller sig aktivt till den risk det innebär för barnet att vistas i det offentliga rummet. Detta är viktigt till exempel i relation till skolan, som är den plats där barn löper störst risk att utsättas för rasism enligt de intervjuade experter. Där kan föräldrar vara ett stöd för sina barn genom att aktivt lyfta frågan om rasism med både lärare och andra föräldrar i skolan. Samtidigt betonar intervjupersonerna att det inte är rimligt att föräldrar ska behöva ta detta ansvar. Ansvaret ligger i grunden på skolan, som måste utveckla och prioritera rutiner och kompetens bland skolpersonalen.

Vilket föräldrar och vuxenstöd behöver barn när de berättar att de utsatts för rasism?

När barn vänder sig till sina föräldrar eller andra vuxna för att de utsatts för rasism behöver de först och främst bli tagna på allvar och bli bekräftade i sina erfarenheter. Detta är något som betonas av alla experter vi intervjuat. Ett aktivt lyssnande där den vuxna försöker förstå barnets perspektiv, erfarenhet och känslor är en central del av stödet barnet behöver i en sådan situation. Den vuxna behöver ge utrymme och tid för barnet att berätta, utan att avbryta för att till exempel presentera möjliga lösningar innan barnet har hunnit berätta klart.

Jag tror att det första är väl att man ska tro på de här barnen när de kommer med sina vittnesmål. För att jag har sett att det är vissa vuxna som avfärdar dem genom att säga: men var inte du lite stökig då? Men har inte du en skuld i det hela? Ditt beteende kanske inte var exemplariskt och det var därför den här mannen eller kvinnan agerade på det här sättet. Det är ett väldigt farligt sätt att bemöta barnen på det här sättet. Utan att istället lyssna och försöka sätta sig in i deras situation och ge dem bekräftelse: det här är fruktansvärt, egentligen det är olagligt, man ska inte utsättas för rasism. Det är ett allvarligt brott som du har blivit utsatt för. (Lärare och aktivist)

Säg att ett barn kommer till sina föräldrar och beskriver att jag har blivit utsatt för rasism i skolan. Att liksom sitta ner med barnet och prata om rasism. Okej berätta hur har du tänkt. För många blir bara väldigt upprörda och sätter sig i telefon och börja jaga rektorn eller någonting. Och nu ska jag ut där och försvara mitt barn. Men man kan kanske inte ens ha pratat om själva upplevelsen och händelsen med barnet. Det kanske var primärt det som det här barnet behövde om du förstår vad jag menar. (Utvecklingsledare och aktivist)

Avgörande för samtalet är därmed vilken syn på barn som råder i familjen, och vilken vana det finns att lyssna på vad de har att säga. Detta kan variera stort mellan olika familjer. Om det finns en vana att närma sig svåra frågor i familjesamtalen kan det också vara lättare att vara förberedd att diskutera frågor om rasism med barnen:

Ja jag tänker att om man liksom börjar i det lilla familjesammanhanget, att det också handlar om vad man har för vana att prata om svåra saker, överlag, eller vad man har för samtalsklimat överlag. Intresserar man sig som du sa för barnets upplevelse, för barnets perspektiv? Är man van vid att prata om saker som är lite besvärliga eller är man inte det? Jag tänker att har man den vanan så är det lättare att också prata om rasism, om barnet är van vid att jag kan vända mig till föräldern för att få stöd oavsett vad det gäller. (Psykolog 2)

Det är viktigt att låta barnet själva sätta ord på sina upplevelser och att som vuxen undvika ett för svårt språk i samtalet med barnet. Det är också viktigt att bekräfta barnets erfarenheter av rasism utifrån en bred förståelse av rasismens olika uttryck och inte reducera rasism till handlingar som har en klar rasistisk intention. Barnets erfarenhet kan exempelvis handla om att hen blivit exotifierad eller att hen inte känner sig inkluderad i skolan eftersom undervisningen och läromedlen utgår från majoritetssvensk norm. De negativa effekterna av den rasism barn möter kan förvärras om inte föräldrarna inte själva klarar förstå vidden av barnens erfarenheter:

Det är dåligt för barns psykologiska utveckling att behöva förhålla sig till färgblinda föräldrar. För då förstår man ju att de funderingarna jag har kring det här, de erfarenheter, de upplevelser som jag skulle vilja lyfta med de vuxna i mitt liv som står mig närmast, det har ingen plats hos dem. Ah jo, det är klart, om nån kommer och kallar mig n-ordet då kan vi prata om det. Men om jag upplever att om jag går på en skola där alla andra är vita och de har andra erfarenheter än jag, de ser på saker annorlunda, jag har ingen att prata med om det här och jag känner mig alienerad. Jag vill söka mig till andra människor som har min hudfärg. Allt det där är bara kanske märkligt eller ovälkommet för mina föräldrar. Det tror jag är att inte göra sina barn en tjänst. Och kanske de föräldrarna skulle behöva, för det första en form av wake up call, och sen förstås också metoder för att lyfta de här frågorna med barnen. (Utvecklingsledare och aktivist)

Barnet kan också behöva stöd i att konkret anmäla eller följa upp en rasistisk händelse som skett i skolan eller i det offentliga rummet samt kunskap om sina rättigheter och möjligheter till upprättelse inom de svenska systemen i händelse av en rasistisk incident.

Barnet behöver känna en generell tillit när det gäller att prata om svåra frågor för att våga vända sig till den vuxna. I intervjuerna med experterna framkommer att de finner att många barn snarare vänder sig till syskon eller vänner. Detta pekar mot att föräldrar generellt skulle behöva stöd och träning i att prata med sina barn om svåra frågor som rasism, för att barnet över tid ska känna tillit till den vuxna när hen behöver stöd. En vanlig anledning att inte vända sig till en förälder kan dock vara att barnet inte vill vara en belastning när föräldern befinner sig i en svår livssituation, något kan vara aktuellt för barn som växer upp i socioekonomiskt utsatta sammanhang.

Vilka behov har föräldrar och andra vuxna för att kunna ge stöd till barn som utsätts för rasism?

Experterna vi intervjuat är eniga om att det är centralt för föräldrar och andra vuxna i barns liv att utveckla en fördjupad förståelse för rasism och dess olika uttryck för att kunna vara ett stöd, både i förebyggande syfte och i samband med att barn drabbas av en konkret incident. Föräldrar och andra vuxna i barns liv behöver därför kunskap om hur rasism reproduceras på olika nivåer i samhället och i

barns vardag i allt från interaktioner med lärare och andra barn till kontakten med samhällsinstitutioner och genom sociala medier. Detta omfattar också en förståelse kring rasismens strukturella karaktär och hur rasism hänger ihop med ojämlika livsvillkor i samhället. Att problematisera Sveriges antirasistiska självbild och få kunskap om Sveriges rasistiska historia och samtidigt har en stor betydelse för att förstå rasismen i det samhälle barn i Sverige växer upp i idag.

Sen så har det också varit en kunskapslucka, som grundar sig lite i den här självbilden, det här som har belysts mycket mer de sista fem, sju åren. Och det är att: nej men i Sverige har vi ju ingen koppling, vi har aldrig haft slaveri i Sverige så därför är vi goda... Så det har varit en viktig kunskapslucka. När man fyller den så blir det som ett mindshift, det händer nånting och det får en [föräldrar] att tänka; oh shit liksom, har vi också det arvet så måste ju vi också såklart ha en [rasistisk samtid], ah det händer nånting. (Aktivist)

Centralt för ett bra stöd är även att förstå rasismens psykologiska effekter och hur utsatthet för rasism leder till minoritetsstress som påverkar barns såväl fysiska som psykiska hälsa. För föräldrar och andra vuxna som tillhör den vita majoriteten och saknar egna erfarenheter av rasism är denna kunskap särskilt viktig.

Jag skulle säga att för både vuxna i skolan och vuxna hemma så handlar det om förståelse och kunskap helt enkelt. Och en förståelse för kanske de psykologiska effekterna som den här typen av utsatthet leder till, alltså vad gör minoritetsstress med en person? (Pedagogisk samordnare och forskare)

Även för rasifierade föräldrar och andra vuxna som flyttat till Sverige i vuxen ålder är förståelsen för rasism i en svensk kontext viktig, liksom för rasifierade föräldrar och andra vuxna som har ett färgblint förhållningssätt till rasism. Att ha kunskap om rasismens historia, uttryck och effekter rustar föräldrar och andra vuxna för att både proaktivt och reaktivt vara ett stöd för barnen i relation till den rasism de möter i det svenska samhället.

Återkommande i intervjuerna med experter är att föräldrar och andra vuxna i barns liv behöver gedigen kunskap om vilka rättigheter de själva och barnen har i relation till centrala samhällsfunktioner som skola, vård och rättssystemet i Sverige. Kunskap kring att navigera i de olika system som berör barns liv behöver stärkas hos föräldrar och andra vuxna i barns liv och detta behov är särskilt stort hos föräldrar som nyligen flyttat till Sverige. Det kan exempelvis handla om hur rasistiska incidenter i skolan kan anmälas och följas upp.

Experterna betonar att föräldrar och andra vuxna i barns liv, utöver kunskap om rasism, också behöver kunskap om *hur* de kan föra samtal med barn om rasism, både i förebyggande och uppföljande syfte.

Jag tänker att det man skulle behöva på något sätt själv få sätta ord för att beskriva ens egna upplevelser eller andras upplevelser om man inte själv upplever rasism men vill prata med sina barn om det. Och kanske framför allt hur man då pratar med yngre barn och då kanske är den som introducerar att rasism faktiskt finns som jag tänker att det ändå finns en rädsla för. Hur man pratar med barn om rasism är väl det som jag tänker är det stöd man vill ha. (Utredare 2 och forskare)

I Sverige saknas idag pedagogiska material som ger just föräldrar stöd för sådana samtal och det finns inga samhällsinstitutioner som tar ansvar för att erbjuda information eller utbildning till föräldrar om hur de kan vara ett stöd för sina barn när det gäller utsatthet för rasism. Ett undantag är föräldrautbildningarna för blivande internationella adoptivföräldrar där temat ingår i en förberedande utbildning.

En möjlighet för att utveckla pedagogiska material som främjar föräldra- och vuxenstöd är att se över och anpassa material om rasism som tagits fram för skolans värld eller material om rasism och föräldrastöd, från till exempel USA, som föräldrar i Sverige idag själva söker sig till på egen hand. Det finns även pedagogiska material i Sverige som ger stöd i hur föräldrar kan prata med sina barn om svåra frågor såsom alkohol och drogmissbruk. De skulle också kunna vara användbara i framtagandet av pedagogiska material som har fokus på föräldrar och rasism.

För föräldrar som själva utsätts för rasism är det viktigt att få möjlighet att bearbeta sina egna erfarenheter och få stöd i relation till hur rasism påverkar de egna livsvillkoren och den egna hälsan.

Ja men faktiskt så tror jag att ett av de områden som vi har missat och som vi skulle kunna göra bättre det är ett mycket mycket bättre omhändertagande utav barnens föräldrar. (Psykolog 1 och utbildare)

En möjlighet som lyfts fram i intervjuerna är att jobba med case- management runt föräldrar för att kunna erbjuda ett övergripande stöd som länkar ihop olika samhällsinstitutioner. Detta skulle vara särskilt värdefullt för nyanlända föräldrar.

Experterna betonar återkommande att olika kategorier av föräldrar behöver olika typer av resurser för att kunna ge stöd till sina barn i relation till rasism. Detta har även en platsdimension då olika områden med olika socioekonomiska situationer kräver olika typer av insatser för att stärka föräldrastödet.

Slutligen pekar experterna på att insatser på alla nivåer i samhället behövs för att stärka föräldrar och andra vuxnas möjligheter till att ge stöd till barn som utsätts för rasism. Enskilda skolor behöver stärka strukturer och rutiner för att anmäla rasistiska incidenter som behöver stödjas av ett tydligare myndighetsansvar. Barns utsatthet för rasism behöver vara en prioriterad fråga i alla samhällets institutioner och en expertmyndighet med ansvar för rasism skulle ha goda förutsättningar för att stärka föräldrar och andra vuxnas möjligheter att ge stöd till barn. Ytterst, understryker experterna, behöver rasism aktivt motverkas i samhället för att säkra barns trygghet och jämlika tillgång till rättigheter och resurser i samhället.

Vilka förutsättningar finns för olika kategorier av föräldrar att ge sina barn stöd i relation till utsatthet för rasism?

Ett återkommande tema i intervjuerna är hur föräldrars förutsättningar att ge stöd till sina barn varierar i relation till en rad faktorer som samverkar på komplexa sätt. Vissa föräldrar med egna erfarenheter av rasism kan vara mycket mer medvetna om hur rasism kan drabba barnen än föräldrar som tillhör den majoriteten, och mycket mer beredda att ge sina barn stöd i samband med den rasism de möter i det svenska samhället. För den judiska gruppen till exempel är detta kopplat till en historia av kollektiva trauman som är ständigt närvarande i samtiden:

Jag kan ju egentligen inte tala för någon annan grupp, men jag kan säga när det gäller de judiska föräldrarna så är de ofta väldigt medvetna. Alltså hela gruppen präglas av, nu pratar jag om den judiska gruppen generellt, det kollektiva traumat är väldigt närvarande. Man har en hypervigilans, en överkänslighet för utsatthet som gör att föräldrarna tror jag ofta kanske reagerar ännu starkare än barnen... (Pedagogisk samordnare och forskare)

Möjligheten som föräldrar som drabbas av rasism har att vara ett stöd kan samtidigt villkoras negativt av att leva i en socioekonomiskt utsatt område i en stad. De boende i dessa områden består

ofta av en majoritet människor som själv drabbas av rasism. Föräldrarna där kan kan befinna sig i livssituationer som försvårar deras möjlighet till ett aktivt föräldrastöd, både i relation till att åberopa barnets rättigheter gentemot institutioner och i relation till det psykosociala föräldrastödet.

Många av de elever som jag undervisar, de här barnen på den de här skolan, de är ju extremt utsatta. De kommer från utsatta familjer där pappan liksom jobbar konstant och mamman är timmis samtidigt som hon tar hand om familjen. De har inte tid. Det är lite lyxigt att faktiskt sätta sig och läsa och engagera sig i frågor som har med rasism att göra OM man också är en minoritet som utsätts för rasism. Den här vardagliga rasismen som många barn utsätts för...men föräldrarna anser att de har större bekymmer eller utmaningar i livet än vad en gubbe säger på tåget till exempel eller vad en butiksinnehavare, en butiksanställt gör. (Lärare och aktivist)

Föräldrar som tillhör den vita majoriteten har enligt experterna generellt svårare att känna igen rasismens uttryck och förstå betydelsen av ett aktivt föräldrastöd i relation till rasism. Samtidigt har vita majoritetssvenska föräldrar generellt sett bättre förutsättningar att utkräva sina barns rättigheter i relation till exempelvis skolan eller vården, då deras krav tenderar att tas på större allvar. I ett föräldraskap med en vit och en rasifierad föräldrar är det därför inte sällan den vita föräldern som utkräver upprättelse när barnets drabbas av rasism.

Intervjupersoner pekar ut att en grundläggande psykosocial trygghet är generellt en viktig att föräldrar ska kunna vara ett stöd för sina barn. När det gäller att företräda barnens intressen har föräldrar som nyligen flyttat till Sverige dessutom större svårigheter på grund av språkkunskaper och mindre kännedom om rättigheter och hur de svenska systemen fungerar. Dessa föräldrar kan i vissa fall även lida av psykisk ohälsa på grund av trauman relaterade till krig och flykt vilket försvårar möjligheten att vara en närvarande förälder. Barn tenderar enligt de intervjuade experterna att undvika att belasta föräldrar som lever i en svår situation, vare sig det gäller föräldrarnas socioekonomiska situation eller psykiska hälsa. Detta kan vara ännu en faktor som bidrar till att redan utsatta barn inte får stöd av de vuxna de har omkring sig.

Du har ju föräldrar som, och hela familjer, som har till exempel gått igenom flykt och trauma. Då kanske nummer ett är att bara stabilisera och landa. Men så småningom kanske det handlar om att föräldrar ska kunna söka hjälp för sin egen psykiska hälsa. Alltså vaknar du varenda natt kallsvettig i mardrömmar, det är klart att din föräldraförmåga sjunker ju så småningom. Inte för att du är en dålig förälder utan därför att du är utmattad och sönderstressad. (Psykolog 1 och utbildare)

Förutsättningarna för föräldrastöd skiljer sig också mellan olika minoritetsgrupper beroende på vilka uttryck för rasism som drabbar olika grupper samt vilka historiska erfarenheter av rasism som har förmedlas mellan generationer inom olika minoritetsgrupper i Sverige.

Bäst förutsättningar för ett tryggt föräldrastöd i relation till rasism identifierar intervjupersonerna hos föräldrar med egna erfarenheter av och kunskap om rasism, föräldrar som har växt upp i Sverige och föräldrar som organiserar sig med andra föräldrar kring den egna minoritetsgruppens livsvillkor i Sverige.

Jag kanske skulle till och med säga så här, att i de fall jag kan se att det funkar bra där är det föräldrar som är ganska trygga i sig själva, DE vet att DE har ett egenvärde. De vet att de är bra som de är. Eh de är inte sönderstressade, söndertraumatiserande. De har det mentala psykologiska utrymmet att intressera sig för sina barn. (Psykolog 1 och utbildare)

Centralt är dock föräldrarnas ställning i samhället, då en stark socioekonomisk position i det samhället är, enligt de intervjuade, ofta kopplat till en större benägenhet att hävda sin rätt gentemot institutioner:

Är du själv medelklass och har en makt, en säkerhet och en trygghet utifrån den position du har i samhället så tror jag att du har mycket lättare att utkräva liksom ansvar från skolan, att ditt barn ska bli skyddad från rasism... Och framförallt en känsla av att jag är rättighetsbärare, mitt barn är rättighetsbärare och det här är inte en princip som jag ska vika från. Och det är den jag talar utifrån, det är den jag utgår utifrån. (Verksamhetsledare)

Experterna uttrycker en oro för hur klyftorna mellan olika föräldragrupper troligen kommer att öka ytterligare i samband med aktuella politiska förändringar som de menar konkret innebär att situationen för familjer i en socioekonomiskt utsatt position kommer försämrats, t ex genom att rättigheten till gratis tolk i kontakt med myndigheter nu ifrågasätts.

Vilka andra vuxna än föräldrar kan vara ett stöd för barn som drabbas av rasism?

Eftersom barn möter rasism i alla miljöer de rör sig i, fysiska som virtuella, är experterna vi intervjuat eniga om att det finns många andra vuxna än föräldrar som kan vara ett stöd för barnen, både proaktivt och reaktivt. Lärare och annan skolpersonal pekas ut som centrala eftersom risken för att drabbas för rasism är högst i skolan. Detta kan sättas i samband med att skolan är också den institutionen som barn har en skyldigheten att befinna sig på grund av skolplikten i Sverige, och därför en plats där barnen tillbringar en stor del av sin tid. Skolan har dessutom som en del av sitt uppdrag att jobba förbyggande, främjande och uppföljande kring rasism och diskriminering.

Andra vuxna som är viktiga är de som barn möter genom sina fritidsaktiviteter, såsom idrottsledare och vuxna de möter genom kulturaktiviteter. Något som dock försvårar ett aktivt arbete mot rasism inom fritidsaktiviteter är att många ledare är frivilligt engagerade och saknar pedagogisk träning och fördjupad kunskap om rasism.

Alla de här mötesplatserna, få se, det finns en utmaning också att Sverige bygger mycket på föreningslivet, föreningslivet är ju frivilligt, av eldsjälar. Och jag tänker framförallt kring sport och kopplat till fritid. Barnens fotbollstränare, baskettränare, hockeyföräldrar, eller hockey tränare är oftast bara andra föräldrar som är yrkesverksamma i andra områden. De är ofta inte pedagogiskt tränade och ofta inte heller skolade och förstå vad rasism är, det är ju en jätteviktig part att vara en närvarande vuxen. (Aktivist)

När det gäller förutsättningar för att arbeta mot rasism inom fritidsaktiviteter finns dessutom en ojämlig platsdimension då socioekonomiskt utsatta områden generellt har mindre resurser, lägre deltagande och svårare att bygga upp stabila strukturer över tid. Riktade resurser till dessa verksamheter, kompetensutbildning och ett gediget samarbete med skolan föreslås som en väg framåt av de intervjupersoner som arbetar med dessa verksamheter.

Vuxna som barn möter i det offentliga rummet pekas också ut viktiga. Det gäller till exempel busschaufförer, vaktare och personal i butiker. De kan både ge stöd och även utöva civilkurage när barn utsätts för rasism. De behöver, liksom alla yrkesgrupper som möter barn, även kunskap om hur de själva kan undvika att reproducera rasism i sitt bemötande.

Internet är en viktig arena där det finns möjlighet för vuxna som verkar inom olika områden att både förebygga och uppföljande vara ett stöd för unga som drabbas av rasism. Samtidigt framgår i våra intervjuer att unga inte sällan söker sig till vuxenfria nätsammanhang där det finns äldre ungdomar och unga vuxna, dessa digitala rum skulle därav också kunna främjas och stärkas.

Där tänker jag att sociala medier kan spela en viktig roll för att man liksom hittar vuxna som kanske pratar om rasism på ett annat sätt på nätet och att man hittar de utrymmena att prata om det som man kanske inte har hemma eller i sin närhet... Men jag tänker ganska allmänt kring olika, nu har jag inga konkreta exempel på typ influencers, men jag tänker ganska allmänt med influencers på olika sociala medier... Man hittar de här lite, inte nödvändigtvis vuxna, men ändå lite äldre på internet som på nått sätt kan vara ens så här vägledare och som kanske sätter ord på många av ens upplevelser och då på nått vis blir en förebild eller blir den här äldre personen som man behöver... Men i en skola eller i en anonym Bris chatt så blir det eh en större utmaning för det beror så mycket på vem som är där. (Utredare 2 och forskare)

Föräldrar och vuxenstöd för barn som utsätter andra barn för rasism

Föräldrar och andra vuxna i barnens liv behöver utveckla en djupare förståelse för hur rasism reproduceras strukturellt och i mellanmänniskliga relationer för att kunna ta ansvar för den rasism som sker mellan barn, påpekar experterna vi intervjuat. Både explicit och omedveten rasism behöver adresseras.

Inte sällan intar föräldrar till ett barn som agerat rasistiskt en defensiv försvarsställning, exempelvis när skolan kallar till samtal. Det finns ofta en stark skam hos dessa föräldrar som snarare än att tänka i termer av rasistiska handlingar hör att barnet anklagas för att VARA rasist, en position som är djupt stigmatiserad i det svenska samhället. När det gäller rasism som sker mellan barn i skolan är därför rutiner, ett icke dömande förhållningsätt och kunskap om rasism hos skolpersonalen avgörande för hur föräldrar kan ta ansvar för rasistiska handlingarna hos barn.

... och då har vi ju gått mycket till den forskningen som finns kring hur du kan möta ett barn utan att skamma ett barn...i att få barnet att förstå att du är inte dålig nu utan beteendet är dåligt. Så att separera personen och handling är väl kanske den viktigaste delen av det. Och att jag tror ju väldigt mycket på att ge barnen större förståelse tidigt för att det är ett strukturellt fenomen. Jag tror verkligen att barn kan förstå sådana saker från ganska tidig ålder i alla fall. (Utbildare)

Experterna betonar att det i relation till rasism mellan barn krävs en balans mellan en tydlig åtgärdsstrappa kopplat till konsekvenser, inte minst i skolan, och ett icke dömande förhållningssätt där den vuxne försöker förstå barnets perspektiv. Barnet behöver ges utrymme att reflektera över sina handlingar och ges stöd i att förstå rasismens olika uttryck och hur hen har makt och ansvar för att utmana istället för att reproducera rasism.

I de allra flesta fall när det gäller barn så är det inte upp ont uppsåt om det inte ligger nått annat bakom det. Det finns ju också nånting med att säga att du gjorde fel men inte berätta att det här hade varit rätt sätt att gå vidare. Det finns också i att den som har utsatt nån måste också få möjlighet att reflektera och förändra och inte bara sitta i skamvrån. För det kan egentligen förstärka utanförskapet som bekräftar att den som utsatt nån för rasism ska fortsätta att göra det för de blir så kränkta. Och det enda sättet att bearbeta den här ångesten är ju bara att gå åt ännu hårdare. (Aktivist)

Förebyggande samtal om rasism mellan barn och föräldrar samt andra vuxna i barns liv är centralt för att lägga en grund för barnets förståelse, ansvarstagande och civildyrkan när det gäller rasism. Det är tyvärr vanligt att föräldrar, lärare och andra vuxna i barns liv aldrig har pratat med dem om rasism förrän en konkret incident uppstår. Dessa förebyggande samtal är något som alla barn behöver, både de som drabbas av rasism och de som kan utsätta andra för det.

Men där tänker jag att det egentligen behövs till alla barn, utifrån dels de som själva liksom rasifieras eller riskerar att utsättas för rasism behöver en viss sorts stöd. Men andra barn, barn som inte riskerar

att göra det utan barn som kanske är etniskt svenska vita de behöver stöd för att inte utsätta eller för att inte reproducera vardagsrasistiska handlingar. Och att det är olika sorters stöd men att det kanske, att det är minst lika viktigt att det finns den sortens stöd med att förebygga rasistiska handlingar. (Psykolog 2)

Experterna understryker att föreställningen om att rasism alltid kommer från hemmet behöver nyanseras då barn exponeras för rasistiska föreställningar i alla miljöer de rör sig i. Samtidigt betonar experterna att det faktiskt finns föräldrar som är övertygade rasister och insocialiserar barn i denna ideologiska riktning vilket kräver anpassade insatser kring barnet och skolans samverkan med föräldrarna, "folkbildning på en annan nivå" som en av experterna uttryckte det.

Att nå och engagera föräldrar

För att stärka föräldrars förutsättningar att ge stöd till sina barn ser experterna som intervjuats ett behov av att försöka nå och engagera föräldrar förebyggande kring den här frågan. Det gäller även föräldrar till barn som tillhör den vita majoriteten som behöver kunskap om rasism. Idag finns dock ingen samhällsinstitution som har ansvar för att bedriva ett sådan uppsökande och folkbildande arbete med föräldrar.

En utmaning som pekas ut när det gäller att engagera föräldrar i frågor om rasism är en generell tidsbrist hos föräldrar som helt enkelt är väldigt upptagna idag. Eventuella satsningar för att nå till föräldrarna borde därför utgå ifrån detta när det gäller format för det stöd som utvecklas:

...det är svårt att nå föräldrar. Folk är väldigt upptagna idag, det är ju så och då tänker jag att man också behöver fundera över olika former, att det kanske inte är studiecirkel som den traditionella alltid, att man skulle mötas i en källarlokal utan vi kanske behöver liksom tänka mera social media liksom och och andra sätt att liksom kunna gå in och få, där de här föräldrarna som undrar kan komma in ganska lätt och få några korta möjligheter att reflektera, kanske möta möta nån på zoom eller ja ni vet. En annan typ av folkbildning. Men det är fortfarande för mig folkbildning. (Forskare)

En annan aspekt är att den allmänna förståelsen av rasism är begränsas till att förstå rasism som en ideologisk intentionell övertygelse vilket leder till att många föräldrar inte ser sina egna barn som en del av rasismens reproduktion. När det gäller föräldrar till barn som explicit utsätter andra barn för rasism finns som nämnt tidigare även känslor av skam som utgör ett hinder för att söka sig till sammanhang där frågor om barn och rasism diskuteras.

En metod som identifieras i intervjuerna för att engagera föräldrar är att brett vända sig till alla föräldrar och erbjuda pedagogiskt material och folkbildande insatser i bred bemärkelse. Detta skulle kunna göras regionvis också. Då skulle samhällsinstitutioner som alla föräldrar möter kunna vara väl positionerade för ett sådant uppdrag. Några möjliga samhällsinstanser som experterna pekar ut är BVC, skolan, vårdcentraler och Myndigheten för familjerätt och föräldrarskapsstöd.

Men då kan jag tycka just att, man får väl helt enkelt gå ut till alla föräldrar. Varför inte? Sverige är ett land, i alla fall i Stockholmsregionen tror jag att typ 40 % av alla barn är ändå rasifierade så att det är inget slöseri om man går ut till alla och ger de resurser, hintar, hur pratar man med barn? Hur ska man tänka? Varför är det här nånting rimligt och relevant för barn? Det vore ju verkligen nånting för den här myndigheten [myndigheten för familjerätt och föräldrastöd] och nånting förstås som måste gå genom skolan. (Utvecklingsledare och aktivist)

Internet identifieras som en arena med stora möjligheter när det gäller att nå ut till föräldrar genom olika kanaler. Ett exempel från intervjuerna med experter är ett samarbete som Stiftelsen Friends genomförde med Zeina Mourtada genom hennes Youtubekanal Zeinas Kitchen. Syftet i denna satsning var att nå och engagera föräldrar till barn som utsätter andra barn för rasism.

Bland experterna som intervjuades finns en bred erfarenhet kring att inom civilsamhället bedriva ett uppsökande och folkbildande arbete med föräldrar. Föräldrar för afrosvenska barn, Afrosvenskarna riksorganisation, Sveriges unga muslimer, är exempel på forum, nätverk och organisationer som har arbetat med att ge stöd till föräldrar vars barn utsätts för olika former rasism i det svenska samhället. Stödet till föräldrar har rört allt från kunskap om hur föräldrar kan utkräva sina barns rättigheter eller medling mellan föräldrar och skolan till fritidsaktiviteter för barn, produktion av eget pedagogiskt material, kunskap om Sveriges rasistiska historia och främjande av en positiv minoritetsidentitet för barn. Även om dessa organisationers arbete har begränsats av bristande resurser och av arbetet ofta bedrivits på volontärbasis har de ofta stått för ett arbete som påtagligt gett stöd till föräldrar som drabbas av rasism. Detta har till exempel skett genom att sprida kunskap rättigheter, vilka en kan kontakta samt om metoder föräldrar kan använda för att ge stöd till sina barn när de drabbas av rasism.

Eftersom vi [Sveriges unga muslimer] hade ett kulturellt kapital som gick ut på att vi förstod hur systemet fungerade och vad man skulle trycka på för att få gehör, vilket många andra kanske inte visste, då vände de sig helt enkelt till oss. Vi inte jurister eller advokater eller såna saker... Men sen försöker vi också fortbilda föräldrar, när vi har föräldramöten. Eftersom det är många föräldrar som upplever att deras barn blir diskriminerade på kanske fotbollsföreningen eller den klassiska när de ska söka praktikplatser. Våra elever har extremt svårt att hitta praktikplatser. Eh och intresset för de här frågorna har också ökat bland föräldrarna. För att jag tror att de ser och upplever och kan se på nära håll hur deras barn utsätts för rasism i olika sammanhang. Och och då blir de mer engagerade också. (Lärare och aktivist)

Så det var ju liksom så vi kunde hjälpa till, hands on. Vi [Föräldrar till afrosvenska barn] hjälpte till med checklistor också, påminde om vilka rättigheter och krav... Vi uppmärksammade också vissa fördelar om att också anmäla hatbrott, anmäla det som hatbrott, för oavsett om utredningen läggs ner eller inte så måste skolan hantera det. Så att det kunde vara liksom handfasta tips där man har begränsningar i vilken kunskap man har om samhället helt enkelt och alla, man kanske aldrig har behövt ha kontakt med en myndighet och det här blir första gången man måste göra det. (Aktivist)

Men en sak som vi [Afrosvenskarnas riksförbund] har jobbat en hel del med, det är ju det här det psykosociala stödet för föräldrar själva men också barn, alltså mötesplatser där många har efterlyst; vi vill att våra barn som nästan aldrig träffar andra svarta barn måste ha en plats där de kan komma och göra det. Så vi har haft aktiviteter för barn och då är deras vuxna med. Och de här aktiviteterna behöver inte vara; alltså oj nu ska vi dissekera rasism. Det kan vara nånting om att promota en positiv svart identitet liksom. Vi målar lite flaggor, vi lär oss om historiska personer. (Utvecklingsledare och aktivist)

Med dessa erfarenheter framstår aktörer ur civilsamhället som redan arbetat med hjälpa föräldrar att ge stöd till sina barn som en viktig resurs för ett arbete som vill just stärka det stöd som föräldrar och vuxna kan ge barnen i den situationen. Här finns expertis baserad på konkret arbete samt nätverk som kan användas till att nå ut till berörda föräldrar.

Skolan, en central plats

Skolan är den plats där barn löper högst risk att drabbas för rasism och den plats där de spenderar en stor del av sin tid på grund av skolplikt. Samtidigt har skolan i uppdrag att motverka olika former av diskriminering och rasism. Därför har skolan en central betydelse och en stor potential när det gäller att motverka rasism och främja föräldrars förutsättningar till föräldrastöd.

Skolans samverkan med föräldrar

I intervjuerna med experterna framgår det återkommande att samverkan mellan skola och föräldrar är centralt för att stärka föräldra- och vuxenstöd för barn som utsätts för rasism och för att förebygga och följa upp rasism som sker mellan barn. Samverkan med föräldrar är också viktig för att skolans eget arbete mot rasism ska vara effektivt och meningsfullt. I intervjuerna pekas föräldramöten ut som en möjlig arena där samtal och folkbildning kring barn och rasism kan äga rum med föräldrar.

Jag har sagt till exempel till min chef att vi borde ha föräldramöten oftare, inte bara en gång per termin. Och att vi inte bara pratar om rutiner vi har på skolan och så där. Det är också viktigt men den informationen kan man skicka till dem. Men att vi har liksom fortbildningar, kanske en gång i månaden som berör olika ämnen, rasism, psykisk ohälsa, skärmtid. Alla de här sakerna som många föräldrar brottas med, eller många barn brottas med. (Lärare och aktivist)

I resurssvaga områden med socioekonomiska utmaningar är det dock generellt svårare för föräldrar att komma till föräldramöten. Skolor i områden med olika socioekonomiska situationer har överlag skilda förutsättningar för att samverka med föräldrar. Resurssvaga områden skulle därför behöva ett prioriterat och riktat stöd för att främja föräldrasamverkan, i synnerhet med tanke på att föräldrar i dessa områden i grunden har väsentliga utmaningar när det gäller föräldrastöd kopplat till rasism (se rubrik x). Utifrån ett områdesperspektiv betonar experterna också att det är föräldrar i socioekonomiskt starka områden som är de som ställer mest krav på skolans arbete mot rasism och de som får mest gehör.

Ibland kan jag faktiskt känna sympati för skolpersonal som verkligen tassar på tårna kring föräldrar som kan liksom stoppa de i korridoren mer eller mindre varje dag. Hur gick det för mitt barn? Har ni gjort det här? Har ni gjort det här? Har ni gjort det här? Med allt möjligt liksom. Och de behöver förhålla sig. Och det blir ju så att de föräldrarna som ropar högst och kan det där, de är man ganska måna om att tillgodose. (Utvecklingsledare och aktivist)

En annan möjlighet till samverkan med föräldrar är att arbeta med en *whole community approach*. Detta innebär att utgå från ett områdesfokus i arbetet mot, i det här fallet, barns utsatthet för rasism. Alla samhällsinstanser nära barn involveras, såsom skolan, fritidsaktiviteter och polisen och ett aktivt arbete med föräldrar ingår.

Experterna betonar att föräldrar också alltid indirekt och automatiskt involveras om skolan arbetar aktivt mot rasism eftersom ett sådant arbete har en *spill over* effekt på hemmet utifrån att skolan är en normgivande institution.

Skolans arbete mot rasism

Kunskap om rasism är, precis som för föräldra- och vuxenstöd, grundläggande för att lärare och skolpersonal ska kunna driva ett aktivt arbete mot rasism. Experterna vi intervjuat påpekar dock att kunskapsnivån om rasism, och hur exempelvis olika minoritetsgrupper drabbas, varierar starkt mellan olika skolor och mellan olika lärare. Inte sällan drivs skolans arbete mot rasism av eldsjälar men det saknas en systematik och hållbara strukturer för att utveckla arbetet över tid. I intervjuerna framkommer det att skolor i s.k. utsatta områden i högre utsträckning tar ansvar för att jobba med frågor om rasism jämfört med skolor i andra områden. Experterna understryker att det är viktigt att skolan förmedlar tydliga värderingar till barnens föräldrar kring att skolan aktivt arbetar med att motverka rasism.

I intervjuerna framkommer att ett aktivt arbete mot rasism för många lärare ses som en viktig och prioriterad del av läraruppgiften. En svårighet när lärare får fördjupad kunskap om rasism är dock att det för många kan bli svårt att förhålla sig till det faktum att de själva är en del av rasismens

reproduktion. Därför understryker experterna att det är viktigt att lärare får tid och möjlighet att reflektera över hur de själva medvetet och omedvetet påverkas av rasistiska föreställningar i sin yrkesroll för att sedan kunna påbörja olika förändringsprocesser i relation till hur de som lärare arbetar med rasism.

Men det finns, jag skulle säga så här, det finns å ena sidan en väldigt stor personalgrupp i skolan som tycker det här är hjärtat av deras profession, de vill det här. De har blivit lärare för att de vill få barn att växa och utvecklas. Så det här är liksom nånting, det är inte svårt att få med de flesta pedagoger på tåget. MEN å andra sidan så råder det en otrolig osäkerhet kring, vad är det vi pratar om? Hur ska jag förstå det? Det kan också finnas en sorg när man börjar se, okej det handlar om mig också... Sen att kartlägga, att lära sig att se när man har förstått, så börjar man se saker man inte har sett förut. Så att få tid att se och sen att jobba med förändringsprocessen. Och förändringsprocessen ser ju olika ut beroende på vad det är för utmaning man jobbar med. Det kan kan vara alltifrån hur ska vi hantera de explicita uttrycken till hur ska vi hantera så att vi inte behandlar elever på olika sätt bara för vi kategoriserar dem utan att tänka på det. Hur ska vi göra när vi kliver in i barns lek och interaktion med varandra. Hur ska vi göra för att tala om vissa typer av språksättningar och så vidare. (Forskare)

En annan utmaning med skolans arbete mot rasism är att fokus generellt ligger på hur enskilda rasistiska incidenter ska hanteras medan det förebyggande och främjande arbetet nedprioriteras. Detta ses i intervjuerna bland annat som en följd av den aktuella diskrimineringslagstiftningen som trädde i kraft 2009 och ses som en del i *juridifieringen* av skolan. Experterna understryker att det är viktigt att både jobba med rutiner och konsekvenstrappor kring rasistiska incidenter och samtidigt bedriva ett förebyggande arbete.

...juridifieringen av skolan har varit både av godo och ondo. Den har varit till godo på det sättet att den skyddar grupper och att vi kan liksom driva rättsprocesser när det krävs. Men det har också varit till ondo för det har emellanåt paralyserat lärarkåren. Det har blivit väldigt mycket fokus på anmälningar och upprättelse och ganska lite på förebyggande främjande arbete. Håller vi på med de här frågorna så måste det hela tiden gå hand i hand med det främjande och förebyggande så vi inte bara hamnar i represalietänket. För jag tror att det är inte hjälper saken, om det bara är anmälningar. För att om det till exempel blir ett fall och så tar det två år innan man har liksom ens provat det så har det barnet gått där i två år ändå, i det där, om vi inte har hanterat frågan i praktiken. (Forskare)

Precis som med föräldra- och vuxenstöd påpekar experterna att det är viktigt att tidigt lyfta frågor om rasism med barnen i skolan och inte vänta tills en rasistisk incident inträffat. I undervisningsmoment om rasism bör de pedagogiska metoderna anpassas till elevgruppen beroende på om eleverna exempelvis har egna erfarenheter av rasism eller om de tillhör den vita majoriteten.

Jag tror att man måste tänka att när man har ett samtal med barn så beror det väldigt mycket på vilka barn man har. Det är väl det jag tänker på när jag har jobbat mera med vilka typer av förändringsprocesser man kan sätta igång. Att det beror väldigt mycket på om jag ska arbeta med barn som är utsatta för rasism, då skulle jag ju använda en mer frigörande pedagogik. För då handlar det om att synliggöra de här strukturerna. Skulle jag arbeta med en ideologiskt övertygad elevs ställningstagande, då skulle jag nog arbeta mer relationellt och kunskapsorienterat. Det vill säga bygga relation och sen prata, hur känner du till? Alltså demokratiskt-dialogiskt för att bygga en relation och sen börja liksom nöta på en del av de här fördomarna som ofta legitimerar... Skulle jag arbeta med en mainstream medelklass som tror att man inte är rasistisk, som en del av en struktur, då skulle jag kunna använda mig till exempel av en normkritisk ansats. (Forskare)

Lärare bör enligt experterna både förmedla historiska perspektiv på rasism och samtidigt orientera barn i att förhålla sig till hur exempelvis ett valresultat kan leda till konkreta rasistiska effekter för både barn och deras vuxna.

Jag brukar ju säga, när jag är ute och träffar pedagoger, främst då att, du behöver som pedagog ha viss koll på vad som sker i samhället för att alla saker som sker... Skolan är ju ett mikroexempel på väldigt mycket av det som sker ute i samhället. Och alla de sakerna kommer kommenteras. Så på vilket sätt kommer de här valresultaten att ta form i skolans värld? Hur kommer elever behöva förhålla sig till det när politiker får större makt och inflytande i att säga rasistiska saker? (Utbildare)

När ett barn utsatt ett annat barn för rasism menar experterna att frågan om rasism bör lyftas i hela klassen istället för att pinpointa ett enskilt barn vilket kan förstärka den allmänna föreställningen om att rasism är något som enskilda individer är ansvariga för och inte något som reproduceras och kan motverkas aktivt av alla barn och vuxna i samhället.

...vi behöver i hela klassen och i skolan prata om den här typen av problematik så att vi inte pinpointar att den här personen gjorde fel därför då är rasismen just i den här individen, nu ska vi rentvå den. Utan det handlar om att nu har vi nånting som har legitimerats över tid och normaliserats och därför så ser vi uttryck av rasism. (Utbildare)

Experterna uttrycker slutligen optimism kring att fler nya lärare och lärarstudenter i högre utsträckning intresserar sig för frågor om rasism och att temat på olika sätt börjar inkluderas i lärarutbildningen.

Vilka kunskapsluckor identifierar experterna när det gäller föräldra- och vuxenstöd i relation till barns utsatthet för rasism?

En grundläggande kunskapslucka som pekas ut av experterna i relation till den här rapportens tema är att vi i en svensk kontext vet för lite om vilken *typ* av föräldra- och vuxenstöd som barn behöver när de drabbas av rasism. "Vad funkar för vem i vilken situation?" som en av intervjupersonen uttryckte det. Mer forskning och utredningar är sammanfattningsvis nödvändig på det här området. Vi är också i behov av djupare kunskap om vilken typ av stöd olika barn behöver beroende på faktorer såsom de egna och föräldrarnas socioekonomiska villkor, migrationsstatus, minoritetstillhörighet, bostadsområde och psykiska hälsa.

Nej men det här jag pratar om, om hur kollektiva trauman fortplantas i familjer, det tycker jag är viktigt att prata vidare om. Det är inte alls i samhällsdebatten och jag tror det är ganska underforskat också. Hur minoritetsstress tar sig uttryck liksom i relationen föräldrar-barn. För där behöver man också ge stöd till, trygghet till hela gruppen för att barnet ska få trygghet. Och sen så handlar det också om att förstå hur rasism fungerar eh på individnivå, vad gör det, vad är det för upplevelser, vad gör det psykologiskt?... Och jag tänker också är att det handlar om att att samhället och institutionerna måste ha kunskap om det här eh kollektiva traumat och på vilket sätt det påverkar eh, ja i det här fallet den judiska gruppen. Att till exempel finns det hakkors i skolmiljön då kanske (x) tycker det är störigt och fult och dåligt liksom. Men för en judisk elev och en judisk familj så blir det jättehottfullt. (Pedagogisk samordnare och forskare)

Vad en förälder, alltså luckan uppstår när man har en förälder som kanske inte inser att; men gud här är min kunskap begränsad och jag behöver hjälp för att stötta mitt barn som bäst. Där hände nånting. Där finns en stor kunskapslucka. Men det förstärks när man inte har kunskap om både etnicitet och den afrosvenska kulturen men också om att utsättas för rasism för det är nånting som, om man är rasifierad och har växt upp i en miljö där man där man är ensam rasifierad har man ju med sig den förståelsen och har man inte med sig den då är det en tydlig kunskapslucka. (Aktivist)

Mer svensk forskning behövs även generellt på temat barn och rasism i Sverige. I synnerhet finns det en kunskapslucka i forskningen i relation till små barns utsatthet för rasism. När det gäller exempelvis rasism i förskolan har endast ett fåtal studier genomförts. Det vi vet om mindre barn som drabbas av rasism utgår mestadels från äldre barn eller vuxnas återberättelser av sin tidiga barndom, de mindre barnens egna röster saknas alltså. Detta, menar experterna, kan delvis bero på metodologiska svårigheter att föra samtal med mindre barn om deras erfarenheter av rasism. Det kan också finnas forskningsetiska hinder och orosmoment kring att bedriva den här typen av forskning med små barn, såsom tanken att rasism då introduceras och befästs hos barnen.

Jag tycker att det generellt finns väldigt lite forskning om barn och rasism...jag tycker att man har fokuserat väldigt mycket på vuxnas erfarenheter och där kommer barndomen in. Så att det finns mycket forskning som visar att man upplever rasism tidigt men det finns inte så mycket som utgår från barns perspektiv på de upplevelserna utan att det hela tiden blir vuxnas återberättande av rasistiska upplevelser... Och det kan ju ligga mer på någon sorts etikprövningsnivå än på forskarnivå men just att hur pratar man om rasism med små barn? Och hur kan man bedriva forskning kring deras upplevelser av rasism om det då också finns den här rädslan för att då utsätta barn för, eller introducera dem för idéer och så. (Utredare 2 och forskare)

Avslutningsvis pratar experterna genomgående om kunskapsluckor på en annan nivå, sammanfattningsvis belyser de att det idag finns kunskapsluckor hos föräldrar, hos andra vuxna i barns liv och inom alla samhällsinstitutioner i Sverige i relation till den kunskap som faktiskt är etablerad om rasism, barns utsatthet för rasism och om föräldra- och vuxenstöd i generella termer.

Kunskapsluckor och utvecklingsspår

Genomgången av nyare tidigare forskning och av intervjuerna med svenska experter som arbetar med frågor kopplade till barn och rasism visar att det idag finns mycket kunskap om hur barn drabbas av rasism från tidig ålder samt om vad föräldrar och vuxna kan göra för att stödja dem.

Forskning visar att barn påverkas tidigt av de normer som de socialiseras in i när det gäller etnicitet och ras som social konstruktion. Dessa normer är avgörande när det gäller hur barn lär sig att hantera utsatthet för rasism samt hur barn själva kan reproducera rasistiska handlingar, något som bekräftas av de experter som intervjuats i denna rapport.

Det framgår av tidigare forskning och av de intervjuade experter att det finns skillnader i hur barn drabbas av rasism. Det kan handla om att den rasism som drabbar olika barngrupper kan skilja sig åt då den rasism som drabbar till exempel afrosvenska barn kan skilja från den rasism som drabbar judiska eller muslimska barn. Det pekar mot behov av utbildningsinsatser som säkrar kunskap om till exempel historien bakom de olika rasistiska stereotyper som kan drabba barn. Hur barn och unga kan drabbas av rasism måste också förstås ur ett intersektionellt perspektiv, då ålder, kön, sexualitet, klass med mera spelar också stor roll för hur barn drabbas av rasism.

Situationen för internationellt adopterade barn eller andra barn som växer upp i familjer som tillhör en vit majoritetsbefolkning är speciell, då det ofta finns mindre kunskap om rasism och hur det kan bemötas hos dessa föräldrar än hos föräldrar som själva drabbas av det, vilket försvårar möjligheten att vara ett stöd.

Forskning och våra intervjuer visar också hur rasism är en del av barns vardag och något som de möter i många olika arenor, till exempel när de befinner sig i kollektivtrafiken eller i butiker, men även i möte med offentliga institutioner, där särskilt skolan framstår som en plats där barn löper stor risk att mötas av rasism. Det är också kartlagt att barn som växer upp i socioekonomiskt utsatta sammanhang och familjer drabbas hårdare av strukturell rasism. Av denna anledning är barn som inte tillhör en vit normativ befolkning i Sverige och som växer upp i socioekonomiskt utsatta områden en extra utsatt grupp när det gäller rasism.

Forskning och våra intervjuer visar vidare att en central aspekt av rasism i ett samhälle är ojämlikhet i hälsa, något som kan både kopplas till ojämlikhet i vård men också till de negativa ackumulerade effekter som strukturell och vardagsrasism har på de grupper som drabbas av det.

Internet framstår som en allt viktigare plats när det gäller barn och rasism. Det är både en plats där barn kan komma i kontakt med rasistiska budskap, men också en plats där de kan hitta trygga rum där de kan bearbeta erfarenheter och stärka varandra, komma i kontakt med förebilder som stärker självkänsla samt fördjupa sin kunskap om rasism.

Vad vet vi om hur föräldrar kan ge stöd?

Experterna och tidigare forskning pekar på att föräldrars förutsättning att ge stöd till sina barn varierar stort beroende på socioekonomisk situation och erfarenheter av rasism. Ett känt mönster här är att föräldrar som är mer socioekonomiskt resursstarka har lättare att hävda sin och barnen rätt gentemot andra aktörer och har fler kulturella, sociala och ekonomiska resurser som kan aktiveras vid dessa tillfällen. Föräldrar som inte har möjlighet att aktivera lika många sociala, kulturell och ekonomiska resurser, och som dessutom befinner sig i svåra socioekonomiska livssituationer har generellt också svårt att vara ett närvarande stöd för sina barn. Detta kan försvåras än mer när det finns dimensioner av psykisk ohälsa som påverkar föräldrars möjlighet att ge stöd till sina barn, till exempel som en konsekvens av trauman relaterade till exil, flykt och egna erfarenheter av rasism.

Denna genomgång har visat på olika sätt att kategorisera det stöd som föräldrar och andra vuxna kan ge till barn när det gäller rasism. Forskningen pekar på två särskilt framgångsrika förebyggande strategier som föräldrar och andra vuxna kan tillämpa för att minska den negativa effekten av rasism på barns liv, *förberedelse för bias och kulturell socialisering*. Experterna som har intervjuats skiljer mellan reaktivt och förebyggande stöd. De menar att mycket fokus hamnar på att reagera när barn utsätts för en klar rasistisk händelse, men att ett minst lika viktigt fokus måste vara att ha förebyggande samtal med barn, både när gäller barns egna utsatthet för rasism och för att förebygga att barn utsätter andra för rasism. Experterna menar även att ett inlyssnande och bekräftande förhållningssätt är centralt i både förebyggande strategier och när barn utsatts för en konkret rasistiskt incident, i båda fall behövs även grundläggande kunskap om rasism och dessa olika uttryck

Vidare kan det stöd som föräldrar kan ge till barn differentieras i olika strategier beroende på situation, mellan till exempel strategier som minimerar den negativa effekter av rasism på barnen, som till exempel genom att söka socialt stöd eller genom att bearbeta negativa känslor; icke-konfrontativa strategier som att gå iväg eller ignorera en rasistisk handling; eller konfrontativa strategier som hävda sin rätt till jämlik behandling eller ifrågasätta den person som agerar rasistiskt.

Kunskapsluckor

- Det finns ett underskott av forskning som har direkt fokus på vad barn själva säger om sina erfarenheter av rasism. Mycket av forskningen har annat fokus, till exempel hur rasism kan vara en del av ett sammanhang som skolan, eller hur rasism är något som äldre individer återberättar om sin barndom. Forskningsstudier som har explicit fokus på erfarenheter av rasism bland mindre barn är sällsynta.
- Vissa områden är mer beforskade än andra. Mycket av den forskning som finns undersöker hur rasism kan se ut i skolan, men det finns mindre forskning när det gäller barns utsatthet för rasism i andra sammanhang, som till exempel offentliga rum, kollektivtraffik med mera. När det gäller skolforskning är fokus på äldre

barns utsatthet för rasism, det finns ett underskott av forskning som undersöker hur rasism drabbar barn i de tidigare åldrarna, till exempel i förskolan.

- Vidare finns det ett underskott på studier om rasism som i ett svenskt sammanhang explicit undersöker hur olika grupper av föräldrar gör för att stödja sina barn i relation till rasism, och i ett vidare perspektiv hur olika grupper av föräldrar i ett svenskt sammanhang socialiserar in sina barn i etniska och rasifierade normer.
- Forskning om rasism har också fokus på storstadsmiljöer. Det finns mindre forskning om hur rasism kan drabba barn i glesbygdsområden.
- I en svensk kontext saknas forskning som explicit har fokus på vilka strategier som är framgångsrika när föräldrar och andra vuxna ska ge proaktivt och reaktivt stöd till sina barn i relation till rasism. Det finns anledning att undersöka om strategier som visat sig vara framgångsrika i andra sammanhang utanför Sverige, som strategier av förberedelse för bias och kulturell socialisering, är lika framgångsrika i ett svenskt sammanhang.
- Det saknas forskning om hur man når fram till olika grupper av föräldrar, det vill säga till exempel vilka kanaler en myndighet kan använda för att nå till olika kategorier av föräldrar med hänsyn taget till etnicitet, socioekonomisk bakgrund, religion med mera. En grupp som framstår som särskilt viktig att nå fram till och att stödja är föräldrar som själva drabbas av rasism i så kallade socioekonomiskt utsatta områden.
- Relaterat till punkten ovan saknas kunskap om vilka verktyg och pedagogiska medel som bäst lämpar sig för samtal om rasism med olika grupper av barn.
- Det finns även en stor kunskapslucka när det gäller hur barn kan utsätta andra barn för rasism. Det finns lite forskning om hur äldre barn och ungdomar riskerar att hamna i rasistiska och radikalnationalistiska sammanhang genom processer av radikaliserings, men det finns även ett underskott av studier med explicit fokus på hur barn kan utsätta andra barn för rasism av mer vardaglig karaktär.
- Det saknas mer kunskap i en svensk kontext om hur och hos vilka barn söker stöd hos när de utsätts för rasism. Annan forskning har visat hur viktigt föreningsliv och jämnåriga kan vara för barn när det gäller att få socialt stöd. Detta öppnar för frågan om på vilka sätt dessa aktörer även kan vara ett stöd för barn som drabbas av rasism.
- Av intervjuerna med experterna i denna rapport framgår det att även de statliga myndigheterna som ska bevaka frågor hur olika uttryck för rasism kan drabba barn ibland saknar djupare kunskap om rasism. Det aktualiserar frågan om den kunskapsnivå om rasism ser ut hos tjänstepersoner och myndigheter som ska säkra att barn inte drabbas rasism.

Utvecklingsbehov och rekommendationer

En sak som framstår som grundläggande och som de intervjuade experter efterfrågar, är framtagandet av forskningsbaserat pedagogiskt material som kan användas som ett stöd när föräldrar och andra vuxna ska prata om rasism med sina barn. Detta framstår som ett strategiskt steg att ta i arbete som vill ge stöd till föräldrar när de ska tala om ett så svårt ämne som rasism med sina barn.

Utveckling av pedagogiskt stödmaterial

- Det framstår som angeläget att utveckla forskningsbaserat pedagogiskt material som kan vara ett stöd till olika grupper av föräldrar och andra vuxna som behöver prata om rasism med sina barn. Detta material bör vara av olika karaktär. Det finns behov av material som kan användas av alla föräldrar för att höja en allmänkunskaps nivå om rasismens olika uttryck och historia. Det finns dock också behov av material som mer explicit vänder sig till barn och föräldrar som själva drabbas av olika former av rasism. Då de tidigare åren är särskilt formativa i barns utveckling, framstår det som extraviktigt att utveckla en så kallad antirasistisk ”antibias education” som vänder sig mot yngre barn. Här torde material som stärker föräldrar och andra vuxnas möjlighet att ge stöd till barn vara strategiskt viktigt att utveckla och tillgängliggöra för olika kategorier av föräldrar.
- Spridningen av detta pedagogiska material kan möjligen ske via samhällsinstitutioner som möter alla föräldrar såsom BVC och skolan. Detta framstår som speciellt viktigt i så kallade socioekonomiskt utsatta områden. Ett samarbete med institutioner som är lokalt förankrade i områden som är speciellt utsatta för strukturell rasism kan också möjliggöra insatser av mer uppsökande karaktär, för att nå till de föräldrar som har stora behov av stöd.
- Detta material kan i sin tur ingå i utbildningar som till exempel Myndigheten för familjerätt och föräldrarskapsstöd kan utveckla och erbjuda till olika grupper av föräldrar och andra vuxna, med fokus på att fördjupa kunskap om barns liv med fokus på rasism och stödstrategier.
- Det finns även anledning att främja utvecklandet av pedagogiska verktyg och kunskapshöjande insatser för vuxna som möter barn i exempelvis skola, vård och fritidsaktiviteter, då tidigare forskning och experterna i denna intervju vittnar om att barn ofta möter rasism i kontakt med dessa institutioner.
- Det finns anledning att undersöka hur arbetet med att stärka det stöd som föräldrar kan ge sina barn för att hantera rasism ska förhålla sig till det faktum att barn spenderar alltmer tid på internet och att den digitala världen blivit allt viktigare för deras kunskapsinhämtning och sociala relationer. Detta pekar mot att pedagogiska medel i digital format kan vara ett lämpligt format för hur föräldrar kan ha samtal om rasism med sina barn.

Innehåll i stödmaterial

- Tidigare forskning problematiserar förståelsen av rasism som behandlas enbart som ett individuellt, interpersonellt beteende, utan att synliggöra de strukturella historiska och samhälleliga dimensioner av fenomenet. Det torde ha bäring för ett arbete som vill stärka det stöd barn kan få av sina föräldrar och andra vuxna. Ett sådant arbete borde då inbegripa främjande av en *kritisk medvetenhet* om vad rasism är, hur det både är kopplat till privilegier och underordning, hur det kan kännas igen och hur det kan motverkas på individuell nivå och på strukturell nivå.
- En del av innehållet bör vara rekommendationer om hur samtal om rasism ska ske. Grundläggande är här att uppmuntra hos föräldrar och vuxna ett aktivt inlyssnande och bekräftande förhållningssätt. Vidare bör materialet ge tips om hur det stöd som föräldrar kan ge till barn kan differentieras beroende på situation, mellan till exempel strategier som minimerar den negativa effekter av rasism på barnen; icke-

konfrontativa strategier som att gå iväg eller ignorera en rasistisk handling; eller konfrontativa strategier som hävda sin rätt till jämlik behandling.

- Innehållet i det pedagogiska stödmaterialet skulle kunna utvecklas utifrån två av de särskilt framgångsrika förebyggande strategier tidigare forskning identifierat: *förberedelse för bias* och *kulturell socialisering*. Båda dessa perspektiv har fokus på ett förebyggande arbete, vilket är något experterna menar saknas.
- Frågan om rasism, dess olika uttryck och hur det erfars är djupt sammanvävd med andra maktassymetrier i samhället, såsom kön, sexualitet och klass. Det pekar mot behovet av att inkorporera ett så kallat intersektionellt perspektiv, det vill säga ett perspektiv som tar hänsyn till olika maktassymetrier i samhället samverkar och villkorar varandra. Det finns exempel på pedagogiskt material som utvecklats explicit för att göra det möjligt för lärare att ta upp frågor om rasism ur ett intersektionellt perspektiv, som Mångkulturellt centrums eget material Lås upp!

Skapa arkiv av befintliga pedagogiska verktyg.

Det finns exempel på pedagogiskt material som skulle kunna vara en inspirationskälla för föräldrar som vill prata om rasism för sina barn. Det har inte minst i skolan producerats mycket material som skulle kunna fylla den funktionen. Ett möjligt utvecklingsspår är att Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd tar på sig att upprätta en lista på pedagogiskt material som kan ge stöd till föräldrar när de ska prata om rasism med sina barn. Det finns här både faktaböcker, poddserier och böcker till barn i olika åldrar som skulle kunna vara värdefulla pedagogiska verktyg. Pedagogiska verktyg som ger stöd till föräldrar och andra vuxna i att prata med barn om svåra frågor såsom alkohol och drogmisbruk kan också inventeras och anpassas till ett material med fokus på rasism.

Lista på pedagogiskt material som kan användas som stöd

I uppdraget ingick att undersöka vilket pedagogiskt material som kan fungera som stöd när föräldrar ska prata om rasism med sina barn. Enligt de intervjuade experter finns det inget material i Sverige som har specifikt fokus på att fungera som ett stöd i samtal mellan föräldrar och barn i detta ämne.

Författarna till rapporten menar dock att det finns mycket material från skolvärlden och andra sammanhang som med lätthet kan fungera som inspiration för dessa samtal. Dessa listas här nedan som medskick.

Handböcker för ungdomar som drabbas av rasism:

Jewell, Tiffany (2021). Anti-rasistisk handbok – 20 steg till att bli medveten, förstå sig själv och skapa förändring. Stockholm : Bokförlaget Max Ström

Böcker om rasism för barn

Kajser, L. (2020). Små människor, stora drömmar (barnboksserie)

- o Text böckerna om Rosa Parks och Maya Angelou

Taylor, M. (2021). Precis som jag är.

Böcker för äldre barn

- Thuram, L. och Camus, J-C (2016). Vår historia. Stockholm: Epix
- Thomas, A. (2021). The hate U give. Stockholm: Natur & Kultur,

Stödmaterial från andra organisationer:

Det finns flera organisationer som civilsamhället som utvecklat material som kan användas för att stärka föräldrars samtal om rasism med sina barn. Det finns anledning att sprida information om dessa resurser till föräldrar, samt undersöka om dessa satsningar kan fungera som inspiration för framtagandet av fler pedagogiska hjälpmedel på temat barn och rasism:

- Titta på hur olika organisationer jobbat med temat:
 - o <https://friends.se/tips/prata-med-ditt-barn-om-rasism/>
 - o <https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/foralder/orostelevonen/Att-samtala-med-tonarsbarn-om-hat-och-extrema-asikter/>
 - o <https://fofoab.se/artiklar2020/lankar-resurser/foralder/>
 - o <https://mkcentrum.se/reality-check/>

Referenser

- Ajagàn-Lester, L. (2000). *“De Andra”: afrikaner i svenska pedagogiska texter (1768–1965)*. Diss. Stockholm: HLS förlag.
- Allelin, M. (2019). *Skola för lönsamhet : om elevers marknadsanpassade villkor och vardag*. Diss. Lund: Arkiv förlag
- Aral, T., Juang, L. P., Schwarzenhal, M., & Rivas-Drake, D. (2022). The Role of the Family for Racism and Xenophobia in Childhood and Adolescence. *Review of General Psychology*, 26(3), 327–341. <https://doi.org/10.1177/10892680211056320>
- Argabright, S. T., Visoki, E., Moore, T. M., Ryan, D. T., DiDomenico, G. E., Njoroge, W., Taylor, J. H., Guloksuz, S., Gur, R. C., Gur, R. E., Benton, T. D., & Barzilay, R. (2022). Association Between Discrimination Stress and Suicidality in Preadolescent Children. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 61(5), 686–697. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2021.08.011>
- Arneback, E. (2012). *Med kränkningen som måttstock: om planerade bemötanden av främlingsfientliga uttryck i skolan*. Diss. Örebro: Örebro Universitet, Örebro Studies in Education 34.
- Arneback, E. & Jämte, J. (2017). *Att motverka rasism i förskolan och skolan*. Stockholm: Natur och kultur
- Ayalew B, Dawson-Hahn E, Cholera R, Falusi O, Haro TM, Montoya-Williams D, Linton JM (2021). The Health of Children in Immigrant Families: Key Drivers and Research Gaps Through an Equity Lens. *Academic Pediatrics*, 21(5):777-792, doi: 10.1016/j.acap.2021.01.008
- Bayram Özdemir, S., Yanagida, T., & Özdemir, M. (2022). Bystanders of ethnic victimization: Do classroom context and teachers' approach matter for how adolescents intend to act?. *Child development*, 93(5), 1540-1558.
- Bevelander, P. & Otterbeck, J. (2010) Young people's attitudes towards Muslims in Sweden. *Ethnic and Racial Studies*, 33:3, 404-425, DOI: 10.1080/01419870802346048
- Brottsförebyggade rådet (BRÅ) (2019). *Hatbrott 2018 – Statistik över polisanmälda brott med identifierade hatbrottsmotiv*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet
- Dennis Beach (2017) Whose justice is this! Capitalism, class and education justice and inclusion in the Nordic countries: race, space and class history, *Educational Review*, 69:5, 620-637, DOI: [10.1080/00131911.2017.1288609](https://doi.org/10.1080/00131911.2017.1288609)
- Behtoui, A., Hertzberg, F., Jonsson, R., León Rosales, R., Neergaard, A. (2019). Sweden: The Otherization of the Descendants of Immigrants. In: Stevens, P., Dworkin, A. (eds) *The Palgrave Handbook of Race and Ethnic Inequalities in Education*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-94724-2_23
- Bonilla Silva, E. (2006). *Racism without Racism – Color-Blind Racism and the Persistence of Racial Inequality in the United States*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield
- Boone Blanchard, S., Ryan Newton, J., Didericksen, K. W., Daniels, M., & Glosson, K. (2021). Confronting Racism and Bias Within Early Intervention: The Responsibility of Systems and Individuals to Influence Change and Advance Equity. *Topics in Early Childhood Special Education*, 41(1), 6–17. <https://doi.org/10.1177/0271121421992470>

- Brantefors, L. (2015) Between culture and cultural heritage: curriculum historical preconditions as constitutive for cultural relations – the Swedish case. *Pedagogy, Culture & Society*, 23:2, 301-322, DOI: [10.1080/14681366.2014.994663](https://doi.org/10.1080/14681366.2014.994663)
- Bringlöv, Å. (1996). "Kulturell mångfald inom en ram av eviga värden. Läroplanen om den mångkultu-rella skolan", I A. Sjögren, A. Runfors & I. Ramberg (red.), En "bra" svenska? Om språk, kultur och makt (65-74). Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Bunar, Nihad 2001. *Skolan mitt i förorten – Fyra studier om skola, segregation, integration och multikulturalism*. Diss. Växjö universitet. Stehag/Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.
- Cummins, J. (2017). *Flerspråkiga elever – Effektiv undervisning i en utmanande tid*. Stockholm: Natur och Kultur
- Dahl, A. & Lundgren, M. (2006). "Sunt förnuft: en fokusgruppsstudie om lärares syn på värdegrundsarbete", I SOU 2006:40 *Utbildningens dilemma Demokratiska ideal och andrafierande praxis*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- Eklund, M., Högdin, S. & Rydin, I. (2013). Educational Integration of Asylum-seeking and Refugee Children in Sweden. In Brown, E.L., & Krasteva, A. (red.). *Migrants and Refugees International Advances in Education: Global Initiatives for Equity and Social Justice*. Charlotte, NC: Information Age
- Elofsson, S., Blomdahl, U., Lengheden, L. & Åkesson, M. (2014). *Ungas livsstil i låg- och högstatusområden*. Stockholm: Stockholms stad – Idrottsförvaltningen, Forskningsenheten
- Ferrari, L, Rosnati, R, Canzi, E, Ballerini, A, Ranieri, S (2017). How international transracial adoptees and immigrants cope with discrimination? The moderating role of ethnic identity in the relation between perceived discrimination and psychological well-being. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 27: 437– 449. <https://doi.org/10.1002/casp.2325>
- Friends (2021). *Friendsrapporten 2021*. StiftelsenFriends
- Forum för levande historia (FLH) 2010. *Den mångtydiga intoleransen - En studie av gymnasieungdomars attityder*. Stockholm: Forum för levande historia
- Forum för levande historia (FLH) 2014. *Tid för tolerans. En studie om vad skolelever i Sverige tycker om varandra och samhället i stort*. Stockholm: Forum för levande historia
- Gatwiri, K, Anderson, L. (2021). Parenting Black children in White spaces: Skilled African migrants reflect on their parenting experiences in Australia. *Child & Family Social Work*, 26: 153– 162. <https://doi.org/10.1111/cfs.12799>
- Granberg, S. & Thelin, S. (2002). *Att vara muslim i lärobok och massmedia: en analys av högstadieelevers tilltro till lärobokens bild av islam i jämförelse med massmedias bild*. Luleå: Luleå Teknisk Universitet.
- Granström, F., Eriksson ; H.-G. och Molarius, A. (2017). Economic stress and condescending treatment in childhood and adult self-rated health: results from a population study in Sweden. I : *BMC Public Health*, 17:489. DOI 10.1186/s12889-017-4438-x
- Gyberg, F., Svensson, Y., Wängqvist, M., & Syed, M. (2021). Discrimination and its relation to psychosocial well-being among diverse youth in Sweden. *New directions for child and adolescent development*, 2021(176), 163–181. <https://doi.org/10.1002/cad.20399>

- Grüber, S. (2004). *“Det är ju bara så att man ska gå i svenskatvå”: institutionell ordning och reproduktion i skolan*. Norrköping: Integrationsverket.
- Grüber, S. (2007). *Skolan gör skillnad: etnicitet och institutionell praktik*. Diss. Norrköping: Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet.
- Hagström, M. (2018). *Raka spår, sidospår, stopp: Vägen genom gymnasieskolans språkintrödn som ung och ny i Sverige*. Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet.
- Harris, N., Ryffé, D., Scullion, L., & Stendahl, S. (2017) Ensuring the Right to Education for Roma Children: an Anglo-Swedish Perspective, *International Journal of Law, Policy and the Family*, Volume 31, Issue 2, Pages 230–267, <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebx001>
- Hedin, C. & Lahdenperä, P. (2000). *Värdegrund och samhällsutveckling*. Stockholm: HLS.
- Hjern, A., Lindblad, F., & Vinnerljung, B. (2002). Suicide, psychiatric illness, and social maladjustment in intercountry adoptees in Sweden: a cohort study. *The lancet*, 360(9331), 443-448.
- Hrapczynski, K. M. & Leslie, L. A. (2019) Do Preparation for Bias and Cultural Socialization Protect Against Discrimination for Transracially Adopted Adolescents?, *Adoption Quarterly*, 22:2, 116-134, DOI: [10.1080/10926755.2019.1579136](https://doi.org/10.1080/10926755.2019.1579136)
- Hällgren, C. (2005). Working harder to be the same: experiences of young men and women in Sweden from minority ethnic backgrounds. *Race, Ethnicity and Education*, 8(3): 319– 341. DOI: 10.1080/13613320500174499
- Härenstam, K. (1993). *Skolboksislam, Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Hübinette, T. (2005). Comforting an orphaned nation. *Representations of international adoption and adopted Koreans in Korean popular culture*. Stockholm: University of Stockholm.
- Hübinette, T., & Tigervall, C. (2008). *Adoption med förhinder: samtal med adopterade och adoptivföräldrar om vardagsrasism och etnisk identitet*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Hörnqvist, B. & Lundgren, U. P. (1999). ”Värdegrunden – de oförytterliga värdena”, I *Ständigt. Alltid! Skolans värdegrund. Kommentarer till läroplanen*. Stockholm: Skolverket.
- Huss, L. (2001). “Language, culture, and identity in the schools of Northern Scandinavia”, I C. Grant & J. Lei (red.), *Global Constructions of multicultural education*, (125-158). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Johnsdotter, S. (2019). Meaning well while doing harm: compulsory genital examinations in Swedish African girls. *Sexual and Reproductive Health Matters*, 27(2), 87–99. <https://www.jstor.org/stable/48617519>
- Johnsson Harrie, A (2016). Johnsson Harrie, A. (2016). En Granskning av läroböcker i samhällskunskap och historia för åk 7-9 med fokus på rasism, främlingsfientlighet och intolerans. Stockholm: Forum för levande historia
- Jonsson, R. (2007) *Blatte betyder kompis. Om maskulinitet och språkanvändning i en högstadieskola*, diss, Stockholm: Ordfront.
- Jonsson, R. (2015). *Värst i klassen. Berättelser om stökiga pojkar i innerstad och förort*. Stockholm: Ordfront.

- Kamali, M. (2006). "Skolböcker och kognitiv andrafiering". SOU 2006:40 *Utbildningens dilemma Demokratiska ideal och andrafierande praxis*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- Karras, J., Niwa, E., Adesina, F., & Ruck, M. (2021). Confronting whiteness: Conceptual, contextual, and methodological considerations for advancing ethnic-racial socialization research to illuminate white identity development. *Journal of Social Issues*, 77(4), 1305-1326.
- Katzin, M. (2021). *Skolgårdsrasism, konspirationsteorier och utanförskap: En rapport om antisemitism och det judiska minoritetsskapet i Malmös förskolor, skolor, gymnasier och vuxenutbildning*. Malmö Stad.
- Lahdenperä, P. (1997). *Invandrarbakgrund eller skolsvårigheter? En textanalytisk studie av åtgärdsprogram för elever med invandrarbakgrund*. Diss. Stockholms universitet. Stockholm: HLS Förlag
- Lahdenperä, P. (2001). "Värdegrunden som exkluderande eller inkluderande diskurs", I G. Linde (red.), *Värdegrund och svensk etnicitet*, (116-135). Lund: Studentlitteratur.
- Lahdenperä, P. (2008). *Interkulturellt ledarskap: förändring i mångfald*. Lund Studentlitteratur
- Lange, Anders. & Westin, Charles. (1981) *Etnisk diskriminering och social identitet. Forskningsöversikt och teoretisk analys*. Stockholm: Liber Förlag.
- León Rosales, R. (2010). *Vid framtidens hitersta gräns – om maskulina elevpositioner i en multietnisk skola*. Diss. Stockholms universitet/Södertörns högskola. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Liljenquist, K., & Coker, T. (2021). Transforming Well-Child Care to Meet the Needs of Families at the Intersection of Racism and Poverty. *Academic Pediatrics*, 21(8), S102-S107.
- Lindgren, A.-L. (2002). Att utbilda barn till ett nationellt medborgarskap: folkhemmet och föreställningar om "vi" och "de andra". *Historisk tidskrift*, 122, 29-53.
- Lucente, G., Kurzawa, J. & Danseco, E. Moving Towards Racial Equity in the Child and Youth Mental Health Sector in Ontario, Canada. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 49, 153–156 (2022). <https://doi-org.till.biblextern.sh.se/10.1007/s10488-021-01153-3>
- Lundström, Markus. 2022. "Barns Perspektiv På Svensk Vardagsrasism". *Sociologisk Forskning*, 58, (4):433–454. <https://doi.org/10.37062/sf.58.23154>
- Metzner F, Adedeji A, Wichmann, ML-Y, Zaheer Z, Schneider L, Schlachzig L, Richters J, Heumann S and Mays D (2022). Experiences of Discrimination and Everyday Racism Among Children and Adolescents With an Immigrant Background – Results of a Systematic Literature Review on the Impact of Discrimination on the Developmental Outcomes of Minors Worldwide. *Frontiers in Psychology*, 13:805941, doi: 10.3389/fpsyg.2022.805941
- Morgan, S.K. & Langrehr, K.J. (2019). "Transracially adoptive parents' colorblindness and discrimination recognition: Adoption stigma as moderator". *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, vol. 25, no. 2, pp. 242-252.
- Mulinari, D. & Neergaard, A. (2010). The "others" in Sweden. Neoliberal policies and the politics of "race" in education. *Journal for Critical Education Policy Studies*, 8(2), 131- 164.
- Nilsson Folke, J. (2017). *Lived transitions : experiences of learning and inclusion among newly arrived students*. Diss, Stockholm : Stockholms universitet, institutionen för Barn och ungdomsvetenskap.

- Odenbring, Y (2019). The Daily Life and Reality Behind Child Poverty in Sweden: Children's and Adolescents' Voices. I: *Child Indicators Research*, 12, 847–859 (2019).
<https://doi.org/10.1007/s12187-018-9558-z>
- Odenbring, Y., Johansson, T. & Lunneblad, J. (2016). Blaming and Framing the Family: Urban Schools and School Officials Talk of Neglecting Parents. *Urban Rev* 48, 484–498.
<https://doi.org/10.1007/s11256-016-0364-y>
- Omma, L., Jacobsson, L.H. & Petersen, S. (2012) The health of young Swedish Sami with special reference to mental health. *International Journal of Circumpolar Health*, 71:1, 18381, DOI: 10.3402/ijch.v71i0.18381
- Otterbeck, J. (2004). "Vad kan man egentligen begära? – Läromedelstexter om islam", I *Didaktikens forum* 1(1), 56-73.
- Palmberg, M. (1987/2000). *Afrika i de svenska skolböckerna*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.
- León Rosales, R. (2010). *Vid framtidens hitersta gräns: om maskulina elevpositioner i en multietnisk skola*. Diss. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Lotta Omma, Mikael Sandlund & Lars Jacobsson (2013) Suicidal expressions in young Swedish Sami, a cross-sectional study. *International Journal of Circumpolar Health*, 72:1, 19862, DOI: 10.3402/ijch.v72i0.19862
- Moinian, F. (2009). I'm just me - children talking beyond ethnic and religious identities. *Childhood*, 16(1), 31-48. DOI: 10.1177/0907568208101689
- Nilsson, P. (1998). *Fritid i skilda världar*. Stockholms: Ungdomsstyrelsen.
- Parszyk, I.-M. (1999). *En skola för andra: minoritetselevs upplevelser av arbets- och livsvillkor i grundskolan*. Diss. Stockholm: HLS förlag.
- Pérez-Aronsson, F. (2019). "Åh vad kul, nu börjar det invandrare på skolan!": Ungas upplevelser av rasism och överlevnads-strategier i svenska skolan. *Educare*, (4), 76–100.
<https://doi.org/10.24834/educare.2019.4.4>
- Phoenix, A. (2016), "Diversity, Difference and Belonging in Childhood: Issues for Foster Care and Identities". *Social Work and Society*, 14(2): 1–15.
- Reynolds (Taewon Choi), J. D., Elimelech, N. T., Miller, S. P., Ingraham, M. E., Anton, B. M., & Bhattacharjee, C. (2021). In Their Own Voices: Identity and Racial Socialization Experiences of Young Adult Chinese Adoptees. *Review of General Psychology*, 25(1), 85–100.
<https://doi.org/10.1177/1089268020963597>
- Rodell Olgaç, C. (2006). *Den romska minoriteten i majoritetssamhällets skola : från hot till möjlighet*. Stockholm : HLS förlag
- Rosenlundh, S.A., Lundström, M. & Vogel, A. (2021). *Vuxna – vad gör dom?: barns röster om rasism i skolan*. Stockholm : Rädda Barnen
- Ruck, MD., Hughes, DL. & Niwa, EY (2021). Through the looking glass: Ethnic racial socialization among children and adolescents. *Journal of Social Issues*. 77: 943– 963. <https://doi.org/10.1111/josi.12495>
- Runfors, A. (2003). *Mångfald, motsägelser och marginaliseringar. En studie av hur invandrarskap formas i skolan*. Diss. Stockholm: Prisma.

- Runfors, A. (2006). Fostran till frihet? Värdeladdade visioner, positionerade praktiker och diskriminerande ordningar. I *SOU 2006:40 Utbildningens dilemma Demokratiska ideal och andrafierande praxis*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- Salonen, T. (2018). *Barnfattigdomen i Sverige: rapport 2018*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Schwarz, E., Lindqvist, B. Exploring the Phenomenology of Whiteness in a Swedish Preschool Class. *International Journal of Early Childhood*, 50, 1–14 (2018). <https://doi-org.till.biblextern.sh.se/10.1007/s13158-018-0210-3>
- Schmitt, M. T., Branscombe, N. R., Postmes, T., & Garcia, A. (2014). The consequences of perceived discrimination for psychological well-being: a meta-analytic review. *Psychological bulletin*, 140(4), 921–948. <https://doi.org/10.1037/a0035754>
- Schwekendiek, D. (2019). Child adoption from South Korea: Historical trends and human welfare issues. *International Journal of Child Health and Human Development*; Vol. 12, Iss. 2, 79-87.
- Scott, K. E., Shutts, K., & Devine, P. G. (2020). Parents' Role in Addressing Children's Racial Bias: The Case of Speculation Without Evidence. *Perspectives on Psychological Science*, 15(5), 1178–1186. <https://doi-org.till.biblextern.sh.se/10.1177/1745691620927702>
- Sernhede, O., León-Rosales, R. & Söderman, J. (2019). "När betongen rätar sin rygg" – Ortenrörelse och folkbildningens renässans. Göteborg: Daidalos
- Sharif, H. (2017). "Här i Sverige måste man gå i skolan för att få respekt": Nyanlända ungdomar i den svenska gymnasieskolans introduktionsutbildning. Diss. Uppsala: Uppsala universitet
- Shonkoff, J. P., Slopen, N., & Williams, D. R. (2021). Early Childhood Adversity, Toxic Stress, and the Impacts of Racism on the Foundations of Health. *Annual review of public health*, 42, 115–134. <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-090419-101940>
- Skolverket (2016). *Attityder till skolan 2015*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2019). *Attityder till skolan 2018*. Stockholm: Skolverket
- Soffer-Elnekave, R., Haight, W., & Jader, B. (2020). Parent mentoring relationships as a vehicle for reducing racial disparities: Experiences of child welfare-involved parents, mentors and professionals. *Children and Youth Services Review*, 109, 104682.
- Sylwander, K. R. (2022). 'Fuck Them Walla': Girls' Resistance Within Racialized Online Assemblages. *YOUNG*, 30(1), 5–21. <https://doi.org/10.1177/1103308821997627>
- Tesfahuney, M. (1999). "Monokulturell utbildning". *Utbildning och Demokrati* 8(3):65–84.
- Tesfahuney, M. (2005). "Uni-versalism", I P. de los Reyes & M. Kamali (red.). *Bortom vi och dom: Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. SOU 2005:41, (203-232). Stockholm: Fritzes.
- Thornberg, R. (2018) School bullying and fitting into the peer landscape: a grounded theory field study, *British Journal of Sociology of Education*, 39:1, 144-158, DOI: [10.1080/01425692.2017.1330680](https://doi.org/10.1080/01425692.2017.1330680)
- Thurston, H., Bell, J. F., & Induni, M. (2018). Community-level adverse experiences and emotional regulation in children and adolescents. *Journal of Pediatric Nursing*, 42, 25-33.
- von Brömssen, K. (2021) Exploring the Concept of Race in Swedish Educational Research after WWII – A Research Overview, *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 7:3, 113-125, DOI: 10.1080/20020317.2021.2002510

- von Brömssen, K. & Rodell Olgaç, C. (2010). Intercultural education in Sweden through the lenses of the national minorities and of religious education. *Intercultural Education*, 21(2), 121–135. DOI: 10.1080/14675981003696263
- Wernesjö, Ulrika (2014). *Conditional belonging: listening to unaccompanied young refugees' voices*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet
- Wiltgren, L. K. (2014). *Stolt! Om ungdomar, etniciteter och gemenskaper*. Diss. Linköping: Linköping studies in arts and science.
- Wyver, R. (2019). "Eating the [M]Other: Exploring Swedish Adoption Consumption Fantasies". *Genealogy*, no. 3: 47. <https://doi.org/10.3390/genealogy3030047>
- Wyver, R. (2021) 'Too brown to be Swedish, too Swedish to be anything else': mimicry and menace in Swedish transracial adoption narratives, *Social Identities*, 27:3, 394-409, DOI: [10.1080/13504630.2020.1856649](https://doi.org/10.1080/13504630.2020.1856649)
- Yngvesson, B. (2015) Migrant bodies and the materialization of belonging in Sweden. *Social & Cultural Geography*, 16:5, 536-551, DOI: [10.1080/14649365.2015.1009856](https://doi.org/10.1080/14649365.2015.1009856)
- Åhlund, A. (2015). *Swedish as multiparty work: Tailoring talk in a second language classroom*. Diss. Stockholm: Institutionen för Barn- och ungdomsvetenskap, Stockholms universitet.
- Östman, C. (2019) *Unaccompanied refugee minors and political responses in Sweden*. Challenges for social work. Doktorsavhandling. Sundsvall: Mittuniversitetet.